

ТӨРИЙН МЭДЭЭЛЭЛ

№ 3

- Тамгын зор хөдөөтэй тэмцэх тухай Монгол Улсын хууль
- Олон улсын гэрээний тухай Монгол Улсын хууль
- Хууль хүчингүй болсонд тооцож тухай Монгол Улсын хууль
- Архивын согтуурахтай тэмцэх тухай Монгол Улсын хууль
- Захиргааны хариуцалгын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийг хүчингүй болсонд тооцож тухай Монгол Улсын хууль

ТӨРИЙН МЭДЭЭЛЭЛ

(ХУУЛЬ, ТОГТООЛ, ЗАРЛИГ,
ШИЙДВЭР, НИЙТЛЭЛ—ХУУЛИЙН
ТАЙЛБАР)

Монгол Улсын Их Хурлын Тамгын газар

№ 1994 оны 3 сар

№ 3 (22)

ГАРЧИГ

Хуудасны дугаар

I. МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

1. Тамгын хар хэрэгсэлтэй тэмцэх тухай	153
2. Олон улсын гэрээний тухай	157
3. Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай	166
4. Архиван сохтуурахтай тэмцэх тухай	167
5. Захиргааны хяргуцлагын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийг хүчингүй болсонд тооцох тухай	175

II. МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ

6. Цалин тогтоох тухай № 06	176
7. Шүүгчдийн цалин тогтоох тухай № 07	178
8. Прокурорын цалин тогтоох тухай № 08	180
9. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцгийн дүгнэлтийн тухай № 09	182
10. Архиван сохтуурахтай тэмцэх тухай Монгол Улсын хуулийг хяргажүүлэх арга хэмжээний тухай № 10	183

III. МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН ЗАРЛИГ

11. Лувсангийн Эрдэнэчулуунд дипломат цаг олгох тухай № 132	185
12. Дарийн Пунцгэийг албан сайдаар томлох тухай № 01	186
13. Залин шүүгчийг албан тушаалаас чөлөөлөх тухай № 02	186
14. Зарин шүүхийн шүүгчийг томлох тухай № 03	187

IV. ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦ

15. Төр, сүм хойдгийн зарилдааны тухай хуулийн зарим задалт Үндсэн хууль зөрчсөн мэргэжлийг хяналт хяналдсан тухай № 02 188

V. МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

16. Үндсэн хөрөнгийн хэлэгдлийн хувь, үнэлгээний тухай № 8 195
17. Тусгай хамгаалагчид гэдэгийн хяналт цэс, хамгаалагчийн гэрээг батлах тухай № 9 211

VI. НИЙТЛЭЛ, ТАЙЛААР—ЗӨВЛӨМЖ

18. Дархаганы олдмол хэмсдэл өгчөөс сэргийлэх тухай Монгол Улсын хуулийн талаар 230
19. Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай Монгол Улсын хуулийн талаар 238

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

1993 оны 12 дугаар
сарын 27-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ТАМХИНЫ ХОР ХӨНӨӨЛТЭЙ ТЭМЦЭХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт

Энэ хуулийн зорилт нь хүн амыг тамхины хор хөнөөлөөс сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх талаар аж ахуйн нэгж, байгууллага, гэр бүл, иргэдийн хүлээх үүрэг болон тамхи үйлдвэрлэх, худалдах талаар тавих шаардлагыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

2 дугаар зүйл. Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомж, олон улсын гэрээ

1. Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, энэ хууль болон тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

2. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

3 дугаар зүйл. Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомжийн үйлчлэх хүрээ

Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомжийг Монгол Улсын нийт иргэн, тус улсын нутаг дэвсгэрт байнга болон түр оршин суугаа гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн дагаж мөрдөнө.

4 дүгээр зүйл. Тамхины хор хөнөөлөөс сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх нийтлэг үүрэг

1. Аж ахуйн нэгж, байгууллага, хүн бүр тамхины хор хөнөөлөөс сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, мөн тамхи татдаггүй хүмүүсийг эрүүл мэндээ хамгаалах, тамхи татдаг хүмүүсийг тамхинаас гарахад бүх талын дэмжлэг туслаацаа үзүүлэх үүрэгтэй.

2. Гэр бүл бүр хүүхдийг тамхи татах зуршилд сурах орчин, нөхцөлийг бүрдүүлэхгүй байх үүрэгтэй.

3. Хөхүүл хүүхэдтэй эх, жирэмсэн эмэгтэйчүүд тамхи татахаас зайлсхийх үүрэгтэй.

5 дугаар зүйл. Тамхи худалдах, үйлдвэрлэхэд тавих шаардлага

1. Монгол Улсын нутагт тамхи худалдах, үйлдвэрлэхэд дараахь зүйлийг хориглоно:

1) найрлагад нь байгаа бохь, никотины хэмжээг заагаагүй буюу зөвшөөрөгдсөнөөс илүү хэмжээний бохь, никотин агуулсан, түүнчлэн эрүүл мэндэд нөлөөлөх хор хөнөөлийн тухай анхааруулгагүй тамхи худалдах, худалдах зорилгоор нийм тамхийг гадаадаас оруулах, үйлдвэрлэх;

2) 16 нас хүрээгүй хүүхдэд тамхи худалдах, тэднээр тамхи худалдуулах;

3) тамхийг задалж ширхэглэн худалдах.

2. Монгол Улсын нутагт тамхины ургамал тарих, тамхи үйлдвэрлэх зөвшөөрлийг Засгийн газар олгоно.

3. Монгол Улсын нутагт худалдах, үйлдвэрлэх тамхины найрлага дахь бохь, никотины зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ болон хор хөнөөлийн тухай анхааруулгыг эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хариуцна.

6 дугаар зүйл. Тамхи сурталчлахыг хориглох

Дараахь хэлбэрээр тамхи сурталчлахыг хориглоно:

1) хэвлэл, зурагт хуудас, кино, телевиз, радио, ханын самбар, зар чимэглэл, чөлөөт загвар болон бусад шууд хэлбэрээр биег байдлаар сурталчлах;

2) хүүхдэд тамхи татахыг зааж сургах, сурталчлах;

3) аж ахуйн нэгж, байгууллагыг тамхины нэрээр нэрлэх;

4) тамхины үйлдвэрлэл эрхэлдэг, тамхи дагнан борлуулдаг аж ахуйн нэгж нэгж тэтгэгчээр оролцож сурталчилгаа явуулах;

5) бараанд тамхины зураг, нэр тэмдэг хэрэглэх;

6) бусад шууд бус хэлбэрээр тамхи сурталчлах.

7 дугаар зүйл. Тамхи татахыг хориглох газар

1. Дараахь байгууллага, нийтийн тээврийн хэрэгсэлд тусгайлан зөвшөөрсөн зориулалтын цэгээс бусад газарт тамхи татахыг хориглоно:

1) хүн тээврийн автобус, троллейбус, галт тэрэг, агарын болон усан онгоц;

2) зочигч тээврийн буудал;

3) нийтийн худалдаа, үзвэр, үйлчилгээний газар;

4) төрийн болон засаг захиргааны нэгж, хот, тосгоны өөрөө удирдах бүх шатны байгууллагын албан байр;

5) аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйлдвэрлэл, үйлчилгээний болон албан байр;

6) бүх шатны сургууль, хүүхдийн байгууллагын байр, танхим;

7) эрүү мэндийн болон биеийн тамир, спортын байгууллагын байр, танхим.

2. Аж ахуйн нэгж, байгууллагын захиргаа, тамхи татахыг зохиоогрсон түүнчлэн хориглохыг анхааруулах зайлшгүй шаардлагатай газарт зохих тэмдэг тавина.

3. Үйлдвэрлэл, үйлчилгээний болон албан ажлын байранд энэ зүйлийн 1, 2 дахь хэсгийн заалтыг хэрэгжүүлэх журмыг аж ахуйн нэгж, байгууллага бүр хөдөлмөрийн дотоод журамдаа тусгаж хэрэгжүүлнэ.

8 дугаар зүйл. Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих байгууллага

1. Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ.

2. Аж ахуйн нэгж, байгууллага, тэдгээрийн салбар нэгжийн удирдаагууд тус тусын эрх хэмжээний дагуу тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавина.

3. Хэрэгдэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах болон олон нийтийн бусад байгууллага тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавьж болно.

9 дүгээр зүйл. Гомдол гаргах

Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомж зөрчилдөөний улмаас эрх, хууль ёсны ашиг сонирхолд нь хохирол учирсан гэж үзсэн иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллага гомдлоо шүүх болон холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд гаргаж болно.

10 дугаар зүйл. Хууль тогтоомж зөрчигчдөд хүлээлгэх харууллага

1. Тамхины дор хөнөөлтэй гэмцэх тухай хууль тогтоомж зөрчсөн нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол гэм буруутай этгээдэд дор дурдсан захиргааны хариуцлага хүлээлгэнэ.

1) энэ хуулийн 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1 дэх заалт, 2 дахь хэсгийг зөрчсөн бол 20000—25000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулж, олсон орлого, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг хураана;

2) энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийг зөрчсөн бол 10000—25000 хүртэл төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулж, сурталчилгааг зогсооно;

3) энэ хуулийн 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2, 3 дахь заалтыг зөрчсөн бол 1000—10000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулж, худалдаалж байгаа тамхийг хураана;

4) энэ хуулийн 7 дугаар зүйлийг зөрчсөн бол 500—5000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулна.

2. Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан захиргааны хариуцлагыг сум, дүүрэг, баг, хорооны Засаг дарга, цагдаагийн байгууллагын ажилтан, хууль тогтоомжоор эрх олгосон улсын байцаагч ногдуулна.

3. Энэ хуулийн 7 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан журмыг зөрчсөн этгээдэд аж ахуйн нэгж, байгууллагын захиргаа хөдөлмөрийн хууль тогтоомжийн дагуу сахилгын шийтгэл ногдуулна.

11 дүгээр зүйл. Хууль хүчин төгөлдөр болох

1. Энэ хуулийг 1994 оны 3 дугаар сарын 1-нээс эхлэн дагаж мөрдөнө.

2. Энэ хуулийн 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1 дэх заалтыг 1995 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

1993 оны 12 дугаар
сарын 23-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭНИЙ ТУХАЙ

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Нийтлэг үндэслэл

1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт

Энэ хуулийн зорилт нь олон улсын хоёр болон олон талт гэрээ байгуулах, биелүүлэх, хяналт тавих, цуцлах, хүчин төгөлдөр олон талт гэрээнд нэгдэн орох, гарахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

2 дугаар зүйл. Монгол Улсын олон улсын гэрээний тухай хууль тогтоомж

1. Олон улсын гэрээний тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, энэ хууль болон тэдгээртэй ийцүүлэн гаргасан Монгол Улсын хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

2. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заагаагүй бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

3 дугаар зүйл. Хуульд хэрэглэсэн нэр томьёо

1. «Олон улсын гэрээ» гэж Монгол Улс, Монгол Улсын Их Хурал болон Монгол Улсын Засгийн газраас гадаадын нэг буюу хэд хэдэн улс, тэдгээрийн Засгийн газар, олон улсын байгууллаагатай тодорхой асуудлаар харилцан эдлэх эрх, хүлээх үүргийг тодорхойлон тогтоосон, олон улсын эрх зүйгээр зохицуулагдах хоёр буюу олон талын бичгээр үйлдсэн тохиролцоог хэлнэ.

2. «Олон улсын гэрээг хүчингүй болгох» гэж тухайн олон улсын гэрээг байгуулагч нөгөө тал гэрээгээр хүлээсэн үүргээ үл биелүүлэх буюу зөрчсөн тохиолдолд түүнийг дангаараа цуцлахыг хэлнэ.

3. «Олон улсын гэрээний үйлчлэлийг түр зогсоох» гэж тухайн олон улсын гэрээг бүхэлд нь буюу түүний зарим заалтыг тодорхой буюу тодорхой бус хугацаагаар дагаж мөрдөхөөс түдгэлзэхийг хэлнэ.

4. «Батламж жуух бичиг» гэж тухайн олон улсын гэрээг Монгол Улсын Их Хурал соёрхон баталж хууль гаргасныг нотолсон баримт бичгийг хэлнэ.

4 дүгээр зүйл. Хуулийг хэрэглэх хүрээ

1. Улс хоорондын болон засгийн газар хоорондын олон улсын гэрээний хувьд тэдгээрийн төрөл, нэр ямар байхаас хамаарахгүйгээр энэ хуулийг хэрэглэнэ.

2. Яам, тусгай газар, тэдгээрийн харьяа байгууллага, аймаг, нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллагаас бусад улсын ижил төрлийн байгууллага болон хувь хүн, хуулийн этгээдтэй байгуулах гэрээ энэ хуульд хамаарагдахгүй.

ХОЕРДУГААР БҮЛЭГ

Олон улсын гэрээ байгуулах

5 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээ байгуулах

Монгол Улсын эрх бүхий байгууллагууд олон улсын гэрээний төслийн талаар хэлэлцээ хийж, эх бичвэрийг тохирсоны үндсэн дээр түүнд гарын үсэг зурах, олон талт гэрээнд нэгдэн орох, тэдгээрийг соёрхон батлах, батлах замаар олон улсын гэрээ байгуулна.

6 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээ байгуулах зарчим

Олон улсын гэрээг Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан гадаад бодлогын зорилго, зарчмыг үндэс болгон олон улсын эрх зүйн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зарчим, хэм хэмжээнд нийцүүлэн байгуулна.

7 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээ байгуулах эрх бүхий байгууллагууд

1. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч болон Засгийн газар өөрийн бүрэн эрхэд хамаарах асуудлаар Монгол Улсын нэрийн өмнөөс улс хоорондын олон улсын гэрээ байгуулах эрхтэй.

2. Монгол Улсын Их Хурал парламент хоорондын хамтын ажлалагааны асуудлаар хоёр болон олон талын гэрээ байгуулах эрхтэй.

3. Монгол Улсын Засгийн газар өөрийн бүрэн эрхэд хамаарах асуудлаар Засгийн газрын нэрийн өмнөөс засгийн газар хоорондын олон улсын гэрээ байгуулах эрхтэй.

4. Монгол Улсын яам, тусгай газар өөрийн бүрэн эрхэд хамаарах асуудлаар Засгийн газрын нэрийн өмнөөс засгийн газар хоорондын олон улсын гэрээ байгуулах эрхтэй.

8 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээ байгуулах асуудлаар хэлэлцээ хийх, гэрээнд гарын үсэг зурах шийдвэр гаргах

1. Монгол Улсын Их Хурлаар дараа соёрхон батлуулахаар байгуулах олон улсын гэрээний төслийн талаар Засгийн газар зохих журмын дагуу Монгол Улсын Их Хуралтай зөвшилцөж, шийдвэр гаргана.

2. Монгол Улс болон Засгийн газрын өмнөөс байгуулах бөгөөд Монгол Улсын Их Хурлаар соёрхон батлуулахгүй олон улсын гэрээний төслийн талаар хэлэлцээ хийх, гарын үсэг зурах тухай шийдвэрийг Засгийн газар гаргана.

9 дүгээр зүйл. Бүрэн эрх олгох

1. Олон улсын аливаа гэрээний төслийн талаар хэлэлцээ хийх, түүнд гарын үсэг зурах бүрэн эрх олгох тухай шийдвэрийг Монгол Улсын Их Хурал буюу Засгийн газар гаргана.

2. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн нар бүрэн эрхийн итгэмжлэлгүйгээр олон улсын гэрээ байгуулах асуудлаар хэлэлцээ хийх буюу олон улсын гэрээнд гарын үсэг зурж болно.

3. Монгол Улсын Их Хурал буюу Засгийн газрын шийдвэрийг үндэслэн олон улсын гэрээ байгуулах асуудлаар хэлэлцээ хийх, гэрээнд гарын үсэг зурах бүрэн эрхийн итгэмжлэлийг энэ зүйлийн 2 дахь хэсэгт зааснаас бусад албан тушаалтанд гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага олгоно.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ

Олон улсын гэрээг соёрхон батлах, батлах

10 дугаар зүйл. Заавал соёрхон батлах олон улсын гэрээ
Заавал соёрхон батлах гэрээнд дарлахь олон улсын гэрээ
багтана:

1) Монгол Улсын бүрэн эрхт байдал, аюулгүй байдал, нутаг дэвсгэр, улсын хил болон хүний салшгүй эрхтэй холбогдсон олон улсын гэрээ;

2) Монгол Улсын хууль тогтоомжил засаагаас өөр журам тогтоож байгаа олон улсын гэрээ;

3) улсын батлагдсан төсвөөс гадуур нэмэлт хөрөнгө шаардах заалт бүхий олон улсын гэрээ;

4) гадаад улс, олон улсын байгууллагаас авах зээлийн сролхий нөхцөлийн тухай гэрээ болон Монгол Улсын Их Хурлаар соёрхон батлах нь зүйтэй гэж үзсэн зээлийн тухай бусад гэрээ;

5) олон улсын гэрээ байгуулахдаа талууд соёрхон батлуулахаар тохиролцсон гэрээ.

11 дүгээр зүйл. Олон улсын гэрээг соёрхон батлуулах тухай санал

1. Олон улсын гэрээг соёрхон батлуулах саналыг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн дугаар, эсхүл тухайн гэрээгээр дохицуулж буй асуудлыг эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн буюу тустай газрын дарга гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүнтэй зөвшилцөн Засгийн газарт өргөн мэдүүлнэ.

2. Засгийн газар олон улсын гэрээг соёрхон батлуулах саналыг хэлэлцээд зохих шийдвэр гарган Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.

12 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай шийдвэр гаргах

1. Монгол Улсын Засгийн газраас соёрхон батлуулахаар өргөн мэдүүлсэн олон улсын гэрээг Монгол Улсын Их Хурал хэлэлцэж соёрхон батлах эсэх асуудлыг шийдвэрлэнэ.

2. Монгол Улсын Их Хурал олон улсын гэрээг соёрхон батлавал хууль, соёрхон батлаагүй тохиолдолд тогтоол тус тус гаргана.

3. Олон улсын гэрээг соёрхон баталсан тухай Монгол Улсын хуулийг үндэслэн Батламж жуух бичигт Монгол улсын Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурж, төрийн тамга дарна. Батламж жуух бичигт мөн гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн гарын үсэг зурна.

13 дугаар зүйл. Батламж жуух бичгийг ёсчлон бэлтгэх, солилцох, хадгалуулах.

Олон улсын гэрээг соёрхон баталсан тухай Батламж жуух бичгийг ёсчлон бэлтгэх, солилцох, түүнийг гэрээний эх хадгалагчид хадгалуулах ажлыг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага холбогдох талтай тохиролцон гүйцэтгэнэ.

14 дүгээр зүйл. Олон улсын гэрээг батлах

1. Олон улсын гэрээг батлуулах саналыг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн дэвгээр, эсхүл тухайн гэрээгээр зохицуулаж буй асуудлыг эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн буюу тусгай газрын дарга гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүнтэй зөвшилцөн Засгийн газарт өргөн мэдүүлнэ.

2. Засгийн газар олон улсын гэрээг батлуулах тухай саналыг хэлэлцэж батлах эсэх асуудлыг шийдвэрлэнэ.

3. Засгийн газар олон улсын гэрээг баталбал тогтоол, батлагүй тохиолдолд протокол тус тус гаргана.

4. Олон улсын гэрээг баталсан тухай Засгийн газрын шийдвэрийг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага холбогдох талд нөтөөр мэдэгдэнэ.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Олон талт гэрээнд нэгдэн орох

15 дугаар зүйл. Олон талт гэрээнд нэгдэн орох тухай шийдвэр

Соёрхон баталбал зохих олон талт гэрээнд Монгол Улс нэгдэн ороход Монгол Улсын Их Хурал хууль гаргана.

2. Монгол Улсын Засгийн газрын бүрэн эрхэд хамаарах асуудлаархи олон талт гэрээнд Монгол Улс нэгдэн ороход Засгийн газар тогтоол гаргана.

16 дугаар зүйл. Олон талт гэрээнд нэгдэн орох

Олон талт гэрээнд Монгол Улс нэгдэн орохтой холбогдсон асуудлыг энэ хуулийн 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 дүгээр зүйлд заасан журмын дагуу зохицуулна.

17 дугаар зүйл. Олон талт гэрээнд тайлбар хийх, түүнийг эгүүлэн авах

1. Олон талт гэрээнд нэгдэн ороход тайлбар хийх шаардлагатай бол уг гэрээнд гарын үсэг зурах, түүнийг соёрхон батлах буюу батлах тухай Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэрт энэ тухай тусгай заалт оруулна.

2. Энэхүү зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар тайлбар хийсэн тухай мэдэгдлийг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага холбогдох улс буюу гэрээний эх хадгалагчид мэдэгдэнэ.

3. Олон талт гэрээнд нэгдэн орохдоо хийсэн тайлбарыг шаардлагатай бол эгүүлэн авч болно.

4. Олон талт гэрээнд нэгдэн орохдоо хийсэн тайлбарыг эгүүлэн авах тухай шийдвэрийг тухайн тайлбарыг хийх тухай шийдвэр гаргасан байгууллага гаргана.

18 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээнд нэмэлт өөрчлөлт оруулах

1. Гэрээ байгуулагч нөгөө талтай харилцан тохирсоны үндсэн дээр олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж болно.

2. Олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай шийдвэрийг Монгол Улсын Их Хурлаас соёрхон баталсан олон улсын гэрээний хувьд Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэрээр байгуулсан буюу баталсан гэрээний хувьд Засгийн газар тус тус гаргана.

3. Олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахтай холбогдсон асуудлыг энэ хуулийн 11, 12, 14 дүгээр зүйлийн дагуу зохицуулна.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ

Олон улсын гэрээг биелүүлэх, хяналт тавих, цуцлах

19 дүгээр зүйл. Олон улсын гэрээг биелүүлэх

Монгол Улсын яам, тусгай газар болон тухайн гэрээгээр зохицуулж байгаа асуудлын хүрээнд хамрагдах бусад бай-

гууллага монголын талын гэрээгээр хүлээсэн үүргийн бие-
лэлтийг хангана.

20 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээнд хяналт тавих

1. Монгол Улсын Их Хурал нь соёрхон баталсан олон ул-
сын гэрээ болон шаардлагатай гэж үзсэн Монгол Улсын олон
улсын аливаа гэрээний хэрэгжилтэд хуулиар тогтоосон жур-
мын дагуу хяналт тавина.

2. Монгол Улсын Засгийн газар өөрийн бүрэн эрхэд ха-
маарах асуудлаар байгуулсан олон улсын гэрээний хэрэг-
жилтэд хяналт тавина.

21 дүгээр зүйл. Олон улсын гэрээг цуцлах

1. Олон улсын гэрээг түүнд заасан журмын дагуу буюу гэр-
рээ байгуулагч нөгөө талтай харилцан тохирсоны үндсэн дээр
цуцалж болно.

2. Монгол Улсын оролцож буй олон улсын олон талт гэр-
рээгээс түүнд заасан журам эсхүл олон улсын эрх зүйн ний-
тээр хүлээн зөвшөөрсөн зарчим, хэм хэмжээний дагуу гарч
болно.

22 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээг хүчингүй болгох,
үйлчлэлийг түр зогсоох

1. Олон улсын гэрээг түүнд оролцогч бусад тал үл бие-
лүүлэх буюу зөрчсөн тохиолдолд гэрээг хүчингүй болгох,
үйлчлэлийг түр зогсоох саналыг тухайн гэрээгээр зохицуулж
буй асуудлыг эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн буюу тусгай
газрын дарга гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн Засгийн
газрын гишүүнтэй зөвшилцөн Засгийн газарт өргөн мэдүүлнэ.

2. Монгол Улсын Их Хурлаас соёрхон баталсан олон улсын
гэрээг хүчингүй болгох, үйлчлэлийг түр зогсоох тухай сана-
лаа Засгийн газар Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.

3. Монгол Улсын Их Хурлаас соёрхон баталсан олон ул-
сын гэрээг хүчингүй болгох эсхүл түүний үйлчлэлийг түр
зогсоох тухай шийдвэр гаргасан тохиолдолд Монгол Улсын
Их Хурал, хууль Засгийн газрын шийдвэрээр байгуулсан буюу
баталсан олон улсын гэрээг хүчингүй болгох эсхүл түүний
үйлчлэлийг түр зогсоох тухай шийдвэр гаргасан тохиолдолд
Засгийн газар тогтоол тус тус гаргана.

23 дугаар зүйл. Хууль тогтоомж зөрчин байгуулсан олон
улсын гэрээг хүчингүй болгох

Энэ хуулийн 7 дугаар зүйлд заасан байгууллага, албан
тушаалтан олон улсын гэрээ байгуулах эрх хэмжээний та-

даарх хууль тогтоомжийг зөрчин гэрээ байгуулсан бол тухайн олон улсын гэрээг дараахь байгууллага авч хэлэлцэж хүчингүй болгож болно:

1) соёрхон баталсан олон улсын гэрээг Монгол Улсын Их Хурал өөрөө буюу Үндсэн хуулийн цэц;

2) Монгол Улсын Засгийн газрын байгуулсан буюу баталсан олон улсын гэрээг Монгол Улсын Их Хурал.

ЗУРГАДУГААР БҮЛЭГ

Олон улсын гэрээг бүртгүүлэх, хэвлэн нийтлэх, хадгалах

24 дүгээр зүйл. Олон улсын гэрээг бүртгүүлэх

Олон улсын гэрээг шаардлагатай бол Засгийн газрын шийдвэрээр Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын нарийн бичгийн дарга нарын газарт бүртгүүлнэ.

25 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээг хэвлэн нийтлэх

1. Монгол Улсын Их Хурлаар соёрхон баталсан олон улсын гэрээг нийтлэхдээ Монгол Улсын хууль нийтлэх журам, олон улсын бусад гэрээг нийтлэхдээ Засгийн газрын тогтоол нийтлэх журмыг тус тус баримтална.

2. Олон улсын гэрээг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас эрхлэн тусгай эмхтгэл болгон хэвлэж байна.

26 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээг хадгалах

1. Олон улсын гэрээний жинхэнэ эхийг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хадгална.

2. Олон улсын гэрээг харууцан байгуулсан яам, тусгай газар, гэрээ байгуулсан өдрөөс хойш 45 хоногийн дотор тухайн гэрээний баталгаатай хуулбарыг холбогдох газарт нь хургуулж, жинхэнэ эх бичгэрийг дараахь материалын хамт гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад шилжүүлнэ:

1) гэрээний монголын талын болон нөгөө талын анхны төсөл, тохиролцсон төсөл;

2) гэрээ байгуулах асуудлаар хийсэн хэлэлцээ, ярианы гэмдэглэлүүд;

3) гэрээ байгуулахтай холбогдсон завсрын-шийдвэрүүд;

4) бүрэн эрхийн итгэмжлэлүүд;

5) гэрээнд гарын үсэг зурсан, соёрхон баталсан, баталсан, нэгдэн орсон тухай баримт бичиг, тэмдэглэл, протокол;

6) гэрээнд гарын үсэг зурах үеэр гэрээг зураг авсан бол түүний хуви;

7) гэрээний эх бичвэрийн хуулбар;

8) тухайн гэрээнд холбогдолтой бусад баримт бичиг.

3. Монгол Улс олон талт гэрээний эх хадгалагч болсон тохиолдолд уг үүргийг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага гүйцэтгэнэ.

ДОЛДУГААР БҮЛЭГ

Бусад заалт

27 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан хууль, хууль тогтоомжийн бусад актад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах

1. Монгол Улсын олон улсын гэрээг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан Монгол Улсын хууль, хууль тогтоомжийн бусад актад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай саналыг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага дангаар, эсхүл холбогдох яам, тусгай газартай хамтран Засгийн газарт өргөн мэдүүлнэ.

2. Монгол Улсын хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай бол Засгийн газар энэ тухай санал, шийдвэрийн төслийг Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.

28 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээний хэл

1. Олон улсын гэрээг монгол хэлээр болон гэрээнд оролцогч тухайн талын сонгон авсан хэлээр тус тус үйлдэнэ.

2. Гэрээ байгуулж буй хоёр тал гэрээг ойлгох, тайлбарлахад зөвхөн хоёр талын хэлийг хэрэглэхэд учир дутагдалтай гэж үзвэл гэрээг Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын албан ёсны аль нэг хэлээр нэмэн үйлдэж болно.

3. Гэрээнд оролцогч нөгөө талтай тохирсоны үндсэн дээр олон улсын гэрээг Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын албан ёсны аль нэг хэлээр үйлдэж болно.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

1993 оны 12 дугаар
сарын 28-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ХУУЛЬ ХҮЧИНГҮЙ БОЛСОНД ТООЦОХ ТУХАЙ

Нэгдүгээр зүйл. БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн 1985 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдрийн 95 дугаар зарлигаар баталсан БНМАУ-ын олон улсын гэрээ байгуулах, биелүүлэх, цуцлах журмын тухай хуулийг Олон улсын гэрээний тухай 1993 оны 12 дугаар сарын 28-ны өдрийн Монгол Улсын хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн хүчингүй болсонд тооцсугай.

Дарга

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

1934 оны 1 дүгээр
сарын 10-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

АРХИДАН СОГТУУРАХТАЙ ТЭМЦЭХ ТУХАЙ
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Нийтлэг үндэслэл

1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт

Энэ хуулийн зорилт нь согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах (үйлчлэх), хэрэглэх журмыг тогтоон хэрэгжүүлэх, архидан согтуурахтай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

2 дугаар зүйл. Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль тогтоомж

Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль тогтоомж нь энэ хууль, хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

3 дугаар зүйл. Согтууруулах ундаа

Хүнсний зориулалтын түүхий эдээр үйлдвэрлэсэн спирт, бүх төрлийн архи, 2 хувиас дээш этилийн спирт агуулсан даре, пиво, сүүн бүтээгдэхүүнээр нэрсэн шимийн архи согтууруулах унданд хамаарна.

ХОЕРДУГААР БҮЛЭГ

Согтууруулах ундааны үйлдвэрлэл, худалдаа,
үйлчилгээ, импорт

4 дүгээр зүйл. Үйлдвэрлэл, худалдаа, үйлчилгээ
эрхлэх зөвшөөрөл

1. Сүүн бүтээгдэхүүнээр нэрдэг шимийн архинаас бусад согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх зөвшөөрлийг хүнсний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв болон мэргэжлийн хянал-

тын байгууллагуудын санал, дүгнэлтийг үндэслэн Засгийн газар олгоно. Зөвшөөрөлд согтууруулах ундааны нэр төрөл, үйлдвэрлэх арга хэрэгсэл, түүхий эдийг тогтоож өгсөн байна.

2. Согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх зөвшөөрлийг аймаг, сум, дүүргийн Засаг дарга, улсын дэргэлзлэтэй хотын захирагч олгоно.

3. Худалдаа, үйлчилгээнд гаргах согтууруулах ундаа нь улсын стандартын шаардлага хангасан байна.

5 дугаар зүйл. Үйлдвэрлэх, импортлох журам

1. Хүнсний зориулалтын бус түүхий эдээр согтууруулах ундаа үйлдвэрлэхийг хориглоно.

2. Согтууруулах ундааны үйлдвэрлэлийг зориулалтын төхөөрөмжөөр, технологийн горим, ариун цэвэр, эрүүл ахуйн шаардлага хангасан нөхцөлд явуулна.

3. Согтууруулах ундааны шонго дээр барзаны тэмдэг, оноосон нэр, улсын стандарт, хатуулаг, нэр төрөл, үйлдвэрлэсэн газар, огноог заасан байна.

4. Согтууруулах ундааг худалдах зорилгоор импортлоход дээжийг нь стандартчилал, эрүүл ахуйн мэргэжлийн хяналтын байгууллагаар урьдчилан шинжлүүлж, импортлох зөвшөөрлийг гадаад худалдааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас авсан байна. Зөвшөөрөлд согтууруулах ундааны нэр төрөл, импортлох тоо хэмжээ, улсын хилээр нэвтрэх боомт, гарцыг тодорхой заасан байна.

5. Импортлогдож байгаа согтууруулах ундаанд гааль, хилдйн эрүүл ахуйн хяналт шалгалт хийлгүүлж, баталгаажуулсан байна.

6. Олон улсын стандартын шаардлага хангасан тухай үйлдвэрлэгчийн чанарын баталгаатай согтууруулах ундааг импортлоход энэ зүйлийн 4 дэх хэсгийн заалт хамаарахгүй.

7. Импортлохыг хориглох согтууруулах ундааны нэр төрөл, жагсаалтыг стандартчилал, эрүүл ахуйн мэргэжлийн хяналтын байгууллагын дүгнэлтийг үндэслэн гадаад худалдааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална.

6 дугаар зүйл. Худалдах, үйлчлэх журам

1. Засаг дарга буюу захирагчийн зөвшөөрөлгүйгээр, эсхүл зөвшөөрөлд зааснаас бусад газарт согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэхийг хориглоно.

2. Энэ хуулийн 5 дугаар зүйлийн 2, 3, 4, 5 дахь хэсэгт заасан журмыг зөрчиж үйлдвэрлэсэн буюу импортлосон, эсхүл

хиналтын шинжилгээ хийлгээгүй согтууруулах ундааг худалдаа, үйлчилгээнд гаргахыг хориглоно.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ

Согтууруулах ундааны хэрэглээнд тавих шаардлага

7 дугаар зүйл. Согтууруулах ундаа хэрэглэх, түүгээр үйлчлэхэд хориглох зүйл

1. Дараахь газарт согтууруулах ундаа уухыг хориглоно:
 - 1) албан байгууллага;
 - 2) согтууруулах ундаагаар үйлчлэх зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгжээс бусад аж ахуйн нэгж;
 - 3) хүүхдийн байгууллага, сургууль, эмнэлэг, сувиллын газар;
 - 4) оюутан, сурагчдын хичээлийн болон нийтийн байр;
 - 5) орон сууцны орц, хонгил;
 - 6) гудамж, талбай, цэцэрлэг;
 - 7) галт тэрэг, автогэвээр, усан болон нисэх онгоцны буудлын зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газар;
 - 8) нийтийн тээвэр, хүнс, барааны зах, худалдаа, үзвэр, үйлчилгээ зэрэг олон нийтийн газар.
 2. Согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх, худалдах, түүгээр үйлчлэх зөвшөөрөлтэй газарт дараахь зүйлийг хориглоно:
 - 1) согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх, тээвэрлэх, хадгалах, борлуулах, худалдах, түүгээр үйлчлэх ажилд 18 нас хүрээгүй хүн авч ажиллуулах;
 - 2) 18 нас хүрээгүй, эсвэл согтуу хүнд согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх.
 3. Дараахь хүмүүст согтууруулах ундаа уухыг хориглоно:
 - 1) тээврийн хэрэгсэл жолоодож янаа хүн;
 - 2) 18 нас хүрээгүй хүн.
 4. Согтууруулах ундаа хэтрүүдэн хэрэглэх, бусдыг шахаж согтоох, түүнчлэн 18 нас хүрээгүй хүүхдийг уруу татаж согтууруулах ундаа уулгахыг хориглоно.
 5. Согтууруулах ундааг үйлчлэх зөвшөөрөлтэй зоогийн болон цөнийн нэгжээний газрыг хүүхдийн цэцэрлэг, сургууль, эмнэлэг, үйлдвэр, албан газар, байгууллага, оюутан, сурагчдын хичээлийн болон нийтийн байр, орон сууц, түүний суурьшлыг давхар (бориудаар тохилгоогоос бусад) т ажиллуулахыг хориглоно.

6. Согтууруулах ундаагаар шагнаж урамшуулах, хөдөлмөрийн хөдс орлуулахыг хориглоно.

7. Согтууруулах ундаа хэрэглэхийг дэмжин дэлгэрүүлэхийг уриалж олон нийтийн хэвлэл, мэдээллийн болон бүх төрлийн тээврийн хэрэгслээр сурталчлахыг хориглоно.

8. Согтууруулах ундааны шошгыг хуурамчаар үйлдэх, хууль бусаар хэрэглэх, худалдахыг хориглоно.

8 дугаар зүйл. Согтууруулах ундаа хэрэглэх боломж олгохыг хориглох

Сургуулийн сурагчид, 18 нас хүрээгүй хүмүүст согтууруулах ундаа хэрэглэх боломж олгохыг саналчлан зохион байгуулах, энэ зорилгоор орон байр ашиглауулах, мөнгөн тусалданаа үзүүлэхийг тэдгээрийн эцэг, эх, төрөл садан, асран хамгаалагчид болон багш нарт хориглоно.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Архидан согтуурахтай хийх тэмцэл

9 дүгээр зүйл. Архидан согтуурахын эсрэг сурталчилгаа

Архидан согтуурахын эсрэг тэмцэх, түүний хор уршгийг олон түмэнд ойлгуулан таниулах, архидан согтуурахлас урьдчилан сэргийлэх талаар төрийн захиргааны төв, орон нутгийн болон эрүүл мэнд, хэвлэл, мэдээлэл, соёл, боловсролын байгууллагууд бүх төрлийн сурталчилгаа явуулах үүрэгтэй.

10 дугаар зүйл. Стандартын шаардлага хангаагүй согтууруулах ундааг нийтэд мэдээлэх

1. Эрх бүхий байгууллагын шалгалт, шинжилгээгээр хүний амь нас, эрүүл мэндэд хортой болох нь тогтоогдсон, стандартын шаардлага хангаагүй согтууруулах ундааны хор хөнөөлийн тухай мэдээллийг хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр нийтэд шуурхай зарлан мэдэгдэнэ.

2. Хэвлэл, мэдээллийн хэрэгсэл ашиглахад гарсан зардлыг төр хариуцна.

11 дүгээр зүйл. Эрүүлжүүлэх

Шаардлагатай гэж үзвэл ууж согтууран хэвийн бус байдал гаргасан этгээдийг цагдаагийн байгууллага 24 цагаас дээшгүй хугацаагаар эрүүл ахуйн шаардлага хангасан тусгай байранд эрүүлжүүлнэ.

12 дугаар зүйл. Эмчилгээ

1. Архинд донтох өвчтэй болсон этгээд өөрийн санаачилгаар эмнэлгийн байгууллагад хандаж сайн дурын үндсэн дээр эмчлүүлэх хүсэлт гаргасан тохволдолд түүнд срдийн журмаар эмчилгээ, үйлчилгээ үзүүлнэ.

2. Архинд донтох өвчтэй нь эмнэлгийн байгууллагын дүгнэлтээр тогтоогдсон бөгөөд бусдын эрх, эрх чөлөөг хохироож, нийгмийн хэв журмыг зөрчсөн этгээдийг шүүхийн шийдвэрээр эхний удаа 60 хоног хүртэл хугацаагаар албадан эмчилнэ.

3. Архинд донтох өвчтэй хүмүүсийг мэргэжлийн эмнэлгийн байгууллагад эмчилнэ. Албадан эмчилгээг цагдаагийн байгууллагын туслаалцаатайгаар гүйцэтгэнэ.

4. Архинд донтох өвчтэй нь эмнэлгийн байгууллагын дүгнэлтээр тогтоогдсон боловч хэрэг хариуцах чадвартай нь нотлогдсон этгээдэд хорих ял оногдуулахдаа албадан эмчлэх тухай шийдвэр шүүхээс гаргасан бол хорихын нэгдсэн эмнэлэгт уул этгээдийг албадан эмчилнэ.

5. Архинд донтох өвчтэй нь ял эдэлж байх үед илэрвэл уул хоригдлыг албадан эмчлүүлэх тухай хүсэлтээ хорих ангийн захиргаа шүүхэд гаргана.

6. Архинд донтох өвчтэй хүмүүсийг эмчлэх байгууллагуудын ажиллаах журмыг Засгийн газар батална.

13 дугаар зүйл. Архидан согтуурахтай тэмцэх олон нийтийн үүсгэл, санаачилгыг дэмжих

Архидан согтуурахтай тэмцэх зорилго бүхий олон нийтийн үүсгэл санаачилгыг төр, олон нийтийн байгууллага дэмжин туслах үүрэгтэй.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ

Бусад зүйл

14 дүгээр зүйл. Эрүүлжүүлэх, албадан эмчилгээний төлбөр, бусад хохирлыг төлүүлэх

Эрүүлжүүлэх, албадан эмчлэхэд гарсан шууд зардал, байгууллага, иргэдэд учирсан хохирлыг ууж согтуурсан гэм буруутай этгээдээр бүрэн хэмжээгээр төлүүлнэ. Хэрвээ уул этгээд төлбөрийг төлөх чадваргүй бол шүүхийн тогтоол гүйцэтгэлийн журмаар гаргуулна.

15 дугаар зүйл. Эмнэлгийн байгууллагад хүсэлт гаргах

Байнга архидан согтуурдаг этгээдийн талаар архинд донтох өвчтэй болсон эсэх тухай дүгнэлт гаргуулахаар түүний гэр бүлийн гишүүд, төрөл садан болон сум, баг, хорооны Засаг дарга, цагдаагийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, байгууллагын удирдлага эмнэлгийн байгууллагад хүсэлт гаргаж болно.

16 дугаар зүйл. Эрхийн чадамжийг хязгаарлах

Байнга архидан согтуурдаг этгээдийн эрхийн чадамжийг хууль тогтоомжид заасны дагуу шүүх хязгаарлана.

17 дугаар зүйл. Архидан согтуурсан этгээдийн талаар гомдол гаргах

Архидан согтуурч иргэдийн амгалан тайван байдлыг байнга алдагдуулдаг, гэр бүлийн гишүүддээ хүч хэрэглэдэг, айлаган сүрдүүлдэг этгээдийн талаар иргэд эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд гомдол гаргаж болно.

18 дугаар зүйл. Үйлдвэрлэл, импорт, худалдаа, үйлчилгээ, хэрэглээнд тавих хяналт

1. Согтууруулах ундааны үйлдвэрлэлд тавих хяналтыг хүнсний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв болон хууль тогтоомжоор тусгайлан эрх олгосон мэргэжлийн хяналтын байгууллага хэрэгжүүлнэ.

2. Согтууруулах ундааны импортод тавих хяналтыг гаалийн байгууллага болон хилийн эрүүд ахуйн хяналтын алба хэрэгжүүлнэ.

3. Согтууруулах ундааг худалдах, хэрэглэх, түүгээр үйлчлэх талаар тогтоосон журмын биелэлтэд дараахь байгууллага, албан тушаалтан энэ хууль болон хууль тогтоомжийн бусад актээр олгосон эрх хэмжээний дотор хяналт тавина:

- 1) бүх шатны Засаг дарга;
- 2) цагдаагийн байгууллага;
- 3) аж ахуйн нэгж, байгууллагын удирдлага;
- 4) эрх бүхий мэргэжлийн хяналтын байгууллага;
- 5) хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах олон нийтийн байгууллага.

19 дүгээр зүйл. Хариуцлага

1. Энэ хуулийг зөрчсөн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бэл дараахь захиргааны шийтгэл ногдуулна:

1) энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2, 3 дахь хэсэг, 5 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь хэсгийн заалтыг зөрчсөн бол хууль бусаар олсон орлогыг хурааж 20000—25000 төгрөгөөр торгох;

2) энэ хуулийн 5 дугаар зүйлийн 3, 4, 5 дахь хэсгийн заалтыг зөрчсөн бол уул согтууруулах ундааг хурааж 20000—25000 төгрөгөөр торгох;

3) энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн заалтыг зөрчсөн бол 10000—25000 төгрөгөөр торгох;

4) худалдаа, үйлчилгээнд гаргах согтууруулах ундаанд хяналтын шинжилгээ хийлгээгүй бол уул согтууруулах ундааг хурааж 20000—25000 төгрөгөөр торгох;

5) энэ хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн заалтыг зөрчсөн бол 500—5000 төгрөгөөр, 2 дахь хэсэг, 3 дахь хэсгийн 1 дэх заалат, 4 дэх хэсгийн заалтыг зөрчсөн бол 500—3000 төгрөгөөр торгох;

6) энэ хуулийн 7 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийн 2-т заасан зөрчил гаргасан хүний энэг эх, асран хамгаалагчийг 500—2000 төгрөгөөр торгох;

7) энэ хуулийн 7 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсгийн заалтыг зөрчсөн бол хууль бусаар олсон орлогыг хурааж 20000—25000 төгрөгөөр торгох;

8) энэ хуулийн 7 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсгийн заалтыг зөрчсөн бол 1000—5000 төгрөгөөр, 7 дахь хэсгийн заалтыг зөрчсөн бол 20000—25000 төгрөгөөр торгох;

9) энэ хуулийн 7 дугаар зүйлийн 8 дахь хэсгийн заалтыг зөрчсөн бол хууль бусаар олсон орлого, хуурамчаар үйлдсэн зүйлийг хурааж 20000—25000 төгрөгөөр торгох;

10) энэ хуулийн 8 дугаар зүйлийг зөрчсөн бол 500—5000 төгрөгөөр торгох;

11) стандартын шаардлага хангаагүй согтууруулах ундааны хор хөнөөлийн тухай мэдээллийг нийтэд түгээхэд хялдэл, мэдээллийн хэрэгсэлээ ашиглауулахаас хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр татгалдсан бол 20000-25000 төгрөгөөр торгох.

2. Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан захиргааны зөрчлийг эрх бүхий албан тушаалтан дараахь харьяаллаар хялигчид өвлөх:

1) шүүгч энэ хуулийн 4 дүгээр зүйл, 5 дугаар зүйлийн 1, 2, 3, 4, 5 дахь хэсэг, 6 дугаар зүйл, 7 дугаар зүйлийн 5, 7, 8 дахь хэсэг, 8 дугаар зүйл, 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 11-д заасан зөрчил;

2) сум, дүүрэг, баг, хорооны Засаг дарга энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, 5 дугаар зүйлийн 1, 2, 3 дахь хэсэг, 6, 7 дугаар зүйлд заасан зөрчил;

3) цагдаагийн эрх бүхий ажилтан энэ хуулийн 4 дүгээр зүйл, 5 дугаар зүйлийн 1, 3 дахь хэсэг, 6, 7, 8 дугаар зүйл, 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 11-д заасан зөрчил;

4) хууль тогтоомжоор тусгайлан эрх олгосон улсын байцаагч энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэг, 5 дугаар зүйлийн 1, 2, 3, 4, 4 дахь хэсэг, 6 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан зөрчил.

^{5/}20 дугаар зүйл. Хууль хүчин төгөлдөр болох

Энэ хуулийг 1994 оны 2 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Монгол Улсын Их Хурлын
дарга

Н. БАГАБАНДИН

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

1994 оны 1 дүгээр
сарын 10-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ЗАХИРГААНЫ ХАРИУЦЛАГЫН ТУХАЙ
ХУУЛИЙН 22 ДУГААР ЗҮЙЛИЙГ ХҮЧИНГҮЙ
БОЛСОНД ТООЦОХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай Монгол Улсын хууль батлагдсантай холбогдуулан Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийг хүчингүй болсонд тооцсугай.

2 дугаар зүйл. Үүнтэй холбогдуулан мөн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь заалтаас «22» гэснийг хассугай.

3 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 1994 оны 2 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Монгол Улсын Их Хурлын
дэргэ

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТОГТООЛ

1994 оны 1 дүгээр

сарны 10-ны өдөр

Дугаар 6

Улаанбаатар

хот

ЦАЛИН ТОГТООХ ТУХАЙ

Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын дарга, Ерөнхий сайд, Улсын Их Хурлын дэд дарга, Монгол Улсын шадар сайд, Улсын Их Хурлын байнгын хорооны дарга, Улсын Их Хурлын гишүүн, Засгийн газрын гишүүн, Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга, Үндсэн хуулийн цэцийн дарга, Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн (орон тооны)-ий сарын цалингийн хэмжээг хажралтын дагуу шинэчлэн баталсугай.

2. Энэ тогтоол батлагдсантай холбогдуулан «Цалин тогтоох тухай» Улсын Их Хурлын 1992 оны 7 дугаар сарын 24-ний өдрийн 12, «Цалингийн хэмжээ тогтоох тухай» Улсын Их Хурлын 1992 оны 8 дугаар сарын 20-ны өдрийн 20, «Цалингийн тухай» Улсын Их Хурлын 1993 оны 1 дүгээр сарын 6-ны өдрийн 3 дугаар тогтоолын 1, 2 дахь хэсгийг тус тус хүчингүй болсонд тооцсугай.

3. Энэ тогтоолыг 1994 оны 1 дүгээр сарын 10-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Дарга

Н. БАГАБАНДИ

Монгол Улсын Их Хурлын 1994 оны
1 дүгээр сарын 10-ны нарийн 6 дугаар тулгууртайн хавсгалт.

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙЛӨГЧ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА, ЕРӨНХИЙ САЙД УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДЭД ДАРГА, МОНГОЛ УЛСЫН ШАДАР САЙД УЛСЫН ИХ ХУРАЛЫН БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДАРГА, УЛСЫН ИХ ХУРАЛЫН ГИШҮҮН, ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ГИШҮҮН, МОНГОЛБАНКНЫ ЕРӨНХИЙЛӨГЧ УЛСЫН ИХ ХУРАЛЫН ТАМГЫН ГАЗРЫН ЕРӨНХИЙ НАРИЙН БИЧГИЙН ДАРГА, ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДАРГА, ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ГИШҮҮН (ОРОН ТООНЫ)-ИЙ САРЫН ЦАЛИНГИЙН ХЭМЖЭЭ

Альба тусгагч	Сарын цалин (төгрсөгөр)	
	1994 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс 7 дугаар сарын 1 хүртэл	1994 оны 7 дугаар сарын 1-нээс
1. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч	23400	30000
2. Улсын Их Хурлын дарга	19480	25000
3. Монгол Улсын Ерөнхий сайд	19480	25000
4. Улсын Их Хурлын дэд дарга	17920	23500
5. Монгол Улсын шадар сайд	17920	23500
6. Улсын Их Хурлын байнгын хорооны дарга	16560	22500
7. Улсын Их Хурлын гишүүн	15880	22000
8. Засгийн газрын гишүүн	16560	22500
9. Монголбанкны Ерөнхийлөгч	17240	23000
10. Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга	15880	22000
11. Үндсэн хуулийн цэцийн дарга	17240	23000
12. Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн (орон тооны)	15880	22000

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛЫН
ТОГТООЛ

1994 оны 1 дүгээр

сарын 10-ны өдөр

Дугаар 7

Улаанбаатар

хот

ШҮҮГЧДИЙН ЦАЛИН ТОГТООХ ТУХАЙ

Монгол Улсын Шүүхийн тухай хуулийн 64 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийг үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. «Хүн амын нийгмийн баталгааг хангах ээлжит арга хэмжээний тухай» Засгийн газрын 1993 оны 12 дугаар сарын 15-ны өдрийн 184 дүгээр тогтоол гарсантай холбогдуулан Монгол Улсын шүүгчдийн сарын цалингийн хэмжээг хавсралтын дагуу шинэчлэн тогтоосугай.

2. Энэ тогтоол гарсантай холбогдуулан «Шүүгч, прокурорын албан тушаалын цалин тогтоох тухай» Монгол Улсын Их Хурлын 1993 оны 1 дүгээр сарын 11-ний өдрийн 6 дугаар тогтоолын 1, 2 дахь хэсгийг хүчингүй болгонд тооцсугай.

3. Энэ тогтоолыг 1994 оны 1 дүгээр сарын 10-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Дэвгэ

Н. БАГАБАНДИ

Монгол Улсын Их Хурлын 1994 оны
1 дүгээр сарын 10-ны өдрийн 7 дугаар
төгсгөлийн хавсралт

МОНГОЛ УЛСЫН ШҮҮГЧДИЙН САРЫН
ЦАЛИНГИЙН ХЭМЖЭЭ

Албан тушаал	Сарын цалин (төгрөгөөр)	
	1994 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс 7 дугаар сарын 1 хүртэл	1994 оны 7 дугаар сарын 1-нээс
1. Улсын дээд шүүхийн ерөнхий шүүгч	17800	23500
2. Улсын дээд шүүхийн шүүгч	15880	22000
3. Нийслэлийн давж заалдах шатны шүүхийн ерөнхий шүүгч	15880	22000
4. Нийслэлийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгч	13400	18500
5. Дүүргийн шүүхийн ерөнхий шүүгч	13400	18500
6. Дүүргийн шүүхийн шүүгч	12500	17000
7. Аймаг болон Дархан, Эрдэнэт хот дахь давж заалдах шатны шүүхийн ерөнхий шүүгч	13960	19000
8. Аймаг болон Дархан, Эрдэнэт хот дахь давж заалдах шатны шүүхийн шүүгч	12300	16500
9. Сум болон сум дундын шүүхийн ерөнхий шүүгч	12300	16500
10. Сум болон сум дундын шүүхийн шүүгч	11480	15200

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛЫН
ТОГТООЛ

1994 оны 1 дүгээр

Дугаар 8

Улаанбаатар

сарын 10-ны өдөр

хот

ПРОКУРОРЫН ЦАЛИН ТОГТООХ ТУХАЙ

Монгол Улсын Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсгийг үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. «Хүн амын нийгмийн баталгааг хангах ээлжит арга хэмжээний тухай» Монгол Улсын Засгийн газрын 1993 оны 12 дугаар сарын 15-ны өдрийн 184 дүгээр тогтоол гарсантай холбогдуулан Монгол Улсын прокурорын сарын цалингийн хэмжээг хавсралтын дагуу шинэчлэн тогтоосугай.

2. Энэ тогтоолыг 1994 оны 1 дүгээр сарын 10-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

Дарга

Н. БАГАБАНДИ

Монгол Улсын Их Хурлын 1994 оны
1 дугаар сарын 10-ны өдрийн 8 дугаар
тогтоолын хавсралт

МОНГОЛ УЛСЫН ПРОКУРОРЫН САРЫН
ЦАЛИНГИЙН ХЭМЖЭЭ

Албан тушаал	Сарын цалин (төгрөгөөр)	
	1994 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс 7 дугаар сарын 1 хүртэл	1994 оны 7 дугаар сарын 1-нээс тал
1. Ерөнхий прокурор	17560	23200
2. Ерөнхий прокурорын орлогч	16240	22000
3. Ерөнхий прокурорын газрын туслах прокурор	15200	20600
4. Ерөнхий прокурорын газрын хяналтын прокурор	12840	17400
5. Нийслэлийн прокурор	15200	20600
6. Нийслэлийн прокурорын орлогч	13120	17800
7. Нийслэлийн прокурорын газрын туслах прокурор	12320	16700
8. Нийслэлийн прокурорын газрын хяналтын прокурор	12040	16300
9. Дүүргийн ахлах прокурор	12980	17600
10. Дүүргийн прокурорын газрын хяналтын прокурор	11800	16000
11. Аймаг, хот, тээврийн прокурор	13740	18600
12. Аймаг, хот, тээврийн прокурорын орлогч	12280	16600
13. Аймаг, хот, тээврийн прокурорын газрын туслах прокурор	12040	16300
14. Аймаг, хот, тээврийн прокурорын газрын хяналтын прокурор	11620	15700
15. Сум болон сум дундын ахлах прокурор	12160	16300
16. Сум, сум дундын прокурорын газрын хяналтын прокурор	11340	15000

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛЫН
ТОГТООЛ**

1994 оны 1 дугаар

Дугаар 9

Улсынбаатар

сарын 13-ны өдөр

хот

**МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛИЙН
ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТИЙН ТУХАЙ**

Шүүхийн тухай хуулийн зарим зүйл, заалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийг зөрчиж байна гэж үзсэн иргэн С. Зориг, А. Эйхбат нарын өргөдөлд дурдсан гомдлын зарим хэсгийг хангах үндэслэлтэй гэсэн Үндсэн хуулийн цэцийн 1994 оны 1 дүгээр сарын 7-ны өдрийн дүгнэлтийг хэлэлцээд Монгол Улсын Их Хурлаас **ТОГТООХ** нь:

1. Шүүхийн тухай хуулийн 42 дугаар зүйлийн 2 дэх хэсэг Үндсэн хуулийн арван зургадугаар зүйлийн 14 дэх хэсгийг; Шүүхийн тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, 49 дүгээр зүйлийн 3, 4 дэх хэсэг Үндсэн хуулийн дөчин есдүгээр зүйлийн 4 дэх хэсгийг; Шүүхийн тухай хуулийн 41 дүгээр зүйл Үндсэн хуулийн тавин нэгдүгээр зүйлийн 3 дэх хэсгийг тус тус зөрчсөн тухай Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтийн тогтоох хэсгийн 1 дэх заалтыг хууль зүйн үндэслэлгүй гэж үзсүгэй.

2. Шүүхийн тухай хуулийн 64 дүгээр зүйлийн 9 дэх хэсэг Үндсэн хуулийн аравдугаар зүйлийн 3 дэх хэсгийг зөрчсөн тухай Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтийн тогтоох хэсгийн 1 дэх заалтыг хууль зүйн үндэслэлтэй гэж үзсүгэй.

3. Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтийн тогтоох хэсгийн 2 дэх заалтыг хүлээн зөвшөөрсүгэй.

Дэргэ

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛЫН
ТОГТООЛ

1994 оны 1 дүгээр

сарын 13-ны өдөр

Дугаар 10

Улаанбаатар

хот

АРХИДАН СОГТУУРАХТАЙ ТЭМЦЭХ ТУХАЙ
МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
ЗАРИМ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТУХАЙ

Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай Монгол Улсын хууль батлагдсантай холбогдуулан дараахь арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийг Засгийн газарт даалгасугай:

1) согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх зөвшөөрөл олгох, түүний үйлдвэрлэлт, импорт, худалдаа, үйлчилгээнд хяналт тавих журмыг 1994 оны 2 дугаар сард багтаан боловсруулж мөрдүүлэх;

2) Сайд нарын Зөвлөл, Засгийн газрын урьд гарсан тогтоол, шийдвэрийг Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай Монгол Улсын хуульд нийцүүлэх;

3) согтууруулах ундааны үйлдвэрлэлт, импорт, худалдаа, үйлчилгээнд хяналт тавих байгууллагуудын ажлын уялдаа холбоог сайжруулах, согтууруулах ундааны худалдаа, үйлчилгээнд тавих хяналтад иргэдийг татан оролцуулах, тэдэнд эрх зүйн анхлан шатны мэдлэг олгох сургалтын ажлыг зохион байгуулах;

4) төв, орон нутагт нээгдсэн архинд донтох өвчтэй хүмүүсийг албадан эмчлэх тасгийн ажлыг сайжруулах, тэдгээрийн эмчилгээ, үйлчилгээний төлбөрийн хэмжээг 1994 оны эхний улиралд багтааж тогтоон мөрдүүлэх;

5) төрийн хүндэтгэлийн зөөг барих болон ёслол хүндэтгэлийн бусад арга хэмжээг зохион байгуулахад согтууруулах ундаа хэрэглэх журмыг 1994 оны эхний улиралд багтаан боловсруулж мөрдүүлэх;

б) архидан согтууралт үүсэн гарч байгаа нийгэм, эдийн засаг, ёс суртахууны учир шалтгааныг үндэслэлтэй судалж, түүнийг таслан зогсооход чиглэсэн арга хэмжээ авах.

2. «Спирт» архи, дарс, ниво үйлдвэрлэлтийг журамлах тухай» БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн 1974 оны 5 дугаар сарын 13-ны өдрийн 101 дүгээр зарлиг, «Согтуурах явдалтай хийх тэмцлийг хүчтэй болгох тухай» БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн 1974 оны 4 дүгээр сарын 8-ны өдрийн 120 дугаар зарлигийн 5 дугаар заалтыг 1994 оны 2 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн тус тус хүчингүй болсонд тооцугай.

Дарга

Н. БАГАБАНДИ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИГЛЭГЧИЙН ЗАРЛИГ

1993 оны 12 дугаар

Дугаар 132

Улаанбаатар

сарны 33-ны өдөр

хот

ЛУВСАНГИЙН ЭРДЭНЭЧУЛУУНД ДИПЛОМАТ ЦОЛ ОЛГОХ ТУХАЙ

Монгол Улсаас НҮБ-ын дэргэд суугаа Байнгын төлөөлөгч Лувсангийн Эрдэнэчулуун Монгол Улсаас НҮБ, олон улсын бусад байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцох, үр өгөөжийг нь дээшлүүлэх үйлээд идэвх санаачилгатай хүчин зүтгэж, НҮБ болон Азийн бүсийн орнуудын дипломатуудын дунд нэр хүндтэй, туршлагатай дипломат ажилтны нэгэн боллоо дэвшил ажиллаж байна. Олон улсын байгууллагын санхүү, эдийн засгийн тусламжийг улс орны хэрэгцээтэй салбарт ашиглах, олон талт хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд ихээхэн анхаарч, өөрчлөлт шинэчлэлтийн өнөө үед Монгол Улсаас НҮБ, олон улсын бусад байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцох чиг баримтлал боловсруулах, тусламжийн шинэ эх сурвалж олох талаар идэвх санаачилгатай ажиллаж байгаа зэрэг үр бүтээлтэй үйл ажиллагааг нь үнэлж, Монгол Улсаас НҮБ-ын дэргэд суугаа Байнгын төлөөлөгч Лувсангийн Эрдэнэчулуунд «Онц бөгөөд Бүрэн эрхт элчин» дипломат цол олгосугай.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

**МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ**

1994 оны 1 дугаар

Дугаар 1

Улаанбаатар

сарын 7-ны өдөр

хот

**ДАРИЙН ПУНЦАГИЙГ ЭЛЧИН САЙДААР ТОМИЛОХ
ТУХАЙ**

Дарийн Пунцагийг Монгол Улсаас Бүгд Найрамдах Куба
Улсад суух Онц бөгөөд Бүрэн эрхт элчин сайдаар томилсугай.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

**МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ**

1994 оны 1 дугаар

Дугаар 2

Улаанбаатар

сарын 11-ний өдөр

хот

**ЗАРИМ ШҮҮГЧИЙГ АЛБАН ТУШАЛАААС
ЧӨЛӨӨЛӨХ ТУХАЙ**

Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн саналыг үндэслэн Бадрахын
Батсэиэгэе Дархан хотын хэсгийн ардын шүүхийн шүүгчийн
(1993 оны 08 дугаар сарын 02-ноор тасалбар болгон), Баиз-
рагчийн Халзанг Дундговь аймгийн хэсгийн ардын шүүхийн
шүүгчийн (1993 оны 12 дугаар сарын 15-наар тасалбар бол-

гов), Нэрэндашийн Дуламсүрэнг Сүхбаатар аймгийн шүүхийн гишүүний албан тушаалаас тус тус чөлөөлсүгэй.

МОНГОЛ УЛСЫН Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЯЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ

1994 оны 1 дүгээр

Дугаар 3

Улаанбаатар

саяаг 11-ний өдөр

хот

ЗАРИМ ШҮҮХИЙН ШҮҮГЧИЙГ ТОМИЛОХ
ТУХАЙ

Үндсэн хуулийн 51 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийг үндэслэн Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн санал болгосноор Жадамбын Дашдорж, Пүрэвийн Цэцгээ нарыг Улсын дээд шүүхийн шүүгчээр, Нэрэндашийн Дуламсүрэнг Сүхбаатар аймгийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгчээр тус тус томилсугай.

МОНГОЛ УЛСЫН Ерөнхийлөгч

П. ОЧИРБАТ

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ

1994 оны 1 дүгээр

*
Дугаар 2

Улаанбаатар

сарын 12-ны өдөр

хст

ТӨР, СҮМ ХИЙДИЙН ХАРИЛЦААНЫ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗААЛТ ҮНДСЭН ХУУЛЬ ЗӨРЧСӨН ТУХАЙ МАРГААНЫГ ХЯНАН ХЭЛЭЛЦСЭН ТУХАЙ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлтээр 1994 оны 1 дүгээр сарын 11-нд төрийн ордны 251-р өрөөнд үйлдэн, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Цэцийн хуралдааныг Цэцийн гишүүн Н. Жамцан даргаар эгшгүүдэд Г. Нямдорж, Ц. Цолмон, С. Жамцан, (нэгтгэгч), Д. Чалхажуу нарын бүрэлдэхүүнтэй хийв.

Цэцийн хуралдааны нарийн бичгийн даргаар Цэцийн нарийн бичгийн дарга Б. Цэндэсхүү оролцов.

Маргагч талуудыг төлөөлж Улсын Их Хурлын нэгэмжлэгдсэн төлөөлөгчөөр Улсын Их Хурлын гишүүн Ч. Ган-олий, Ч. Зоригтбаатар нар оролцов.

Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 4-р зүйлийн 7, 8 дахь хэсэг, 7-р зүйлийн 5, 6 дахь хэсэг, 9-р зүйлийн 2 дахь хэсэг, 12-р зүйлийн 2 дахь хэсэг Үндсэн хууль зөрчсөн гэж үзсэн иргэдийг төлөөлж иргэн Р. Говшигдорж, Д. Ламжав тухайн хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 1, 7 дахь хэсэг, 7 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг, 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг Үндсэн хууль зөрчсөн гэж өргөдөл гаргасан иргэн Д. Дамдэндээ, энэ хуулийн 4-р зүйлийн 2 дахь хэсэг, 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, 13-р зүйлийн 2, 3 дахь хэсгүүд Үндсэн хууль зөрчсөн гэж нэхэмжилсэн иргэн Н. Алтанчимэг нар оролцов.

Д. Ламжав нарийн хэсэг нэгэд Үндсэн хуулийн Цэцэг 1993 оны 12 дугаар сарын 13-нд хэлсэн гомдоллоо:

«Улсын Их Хурлын 1993 оны нэмсэн чуулганаар батлагдсан «Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 4 дүгээр

зүйлийн 7 дахь хэсгийг «... шашныг гаднаас зохион байгуулалттайгаар нэвтрүүлэх үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно»; 4 дүгээр зүйлийн 8 дахь хэсгийг дэм санааартай нарийн үнэмлэхүй тоо, сүм хийдийн байршилыг төрөөс хянан зохицуулж; 7-р зүйлийн 5 дахь хэсгийг «Сүм хийд нь... Монголын эрд түмний уламжлал, зан заншид харилцах үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно»; мөн зүйлийн 6 дахь хэсгийг «Монгол Улс дахь буддын болон мусульман шашин, бөө мөргөлөөс бусад шашны номлол, сурталт, сурталчилгааг тухайн шашны удирдах төвийн албан ёсны санал дүгнэлтийг авсан байна»; 9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийг «Буддын болон мусульман шашны сүм хийд байгуулахад Монгол улс дахь тухайн шашны удирдах төвийн албан ёсны санал дүгнэлтийг авсан байна»; 12-р зүйлийн 2 дахь хэсгийг «Тус улсад шашны байгууллагын шугамээр шашны номын зорилгоор ирсэнийг бусад гадаадын иргэн, харьяалаагүй хүн шашны сурталчилгаа явуулахыг хориглоно» гэсэн заалтууд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 15 дахь хэсгийг «Монгол Улсын иргэн шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөтэй», 18 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсгийг «Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлд заасан Монгол Улсын иргэний үндсэн эрх, эрх чөлөөг тус улсын нутаг дэвсгэрт байгаа гадаадын иргэн, харьяалаагүй хүнд эдгүүрэхдээ Монгол Улс нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд заасан хүний салшгүй эрхээс бусад эрхийн хувьд... хуулиар зохих хязгаарлал тогтоож болно» 14 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийг хүнийг... шашин шүтлэгээр нь... нь гадуурхаж үл болно», 10 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийг «Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогч дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ» гэсэн хэм хэмжээг тус тус зөрчсөн нь нэг шашныг бусдаас илүүд үзэх тухай тунхагласан, буддын болон мусульман шашнаас бусад шашныг гадуурхсан санааг агуулж байна» гээд Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хууль Үндсэн хуульд нийцэж байгаа эсэхийг хянан шийдвэрлэж өгөхийг хүссэн байна.

Иргэн Д. Дашдэнлэв 1993 оны 12-р сарын 17-ны өдөр Үндсэн хуулийн Цэцэд хандаж гаргасан өргөдөлдөө: «Төр, сүм хийдийн харилцааны хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2, 7; 7-р зүйлийн 6; 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг нь уг хуулийнхаа 1-р бүлэгтэйгээ, Үндсэн хууль, НҮБ-ын хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 18, 19, 26 дугаар зүйлүүдтэй бүрэн зөр-

чилсэн, Христэд итгэгч иргэдийн эрх чөлөөг боогдуулсан, ялгаарлан гадуурхах үзлээр дүүрэн болсон байна. Итгэгч бидний эрхийг хамгаалсан хууль гаргахад та бүгдийг туслана гэдэгт итгэнэ» гэжээ.

Мөн Баянзүрх дүүргийн 18-р хорооны иргэн Н. Алтанчимэг, Сүхбаатар дүүргийн 6-р хорооны иргэн Б. Цэрэндам нар Цэцэд хандсан өргөдөлдөө: «Төрөөс Монголын ард түмний эв нэгдэл, соёл иргэншлийн түүхэн уламжлалаа эрхэмлэхийн үүднээс Монгол улс дахь буддын шашны зөнхлөх байр суурийг хүндэтгэн үзнэ» гэсэн нь Үндсэн хуулийн 1-р бүлгийн 1-р зүйлийн 2 дахь заалт, 2-р бүлгийн 14-р зүйлийн 2 дахь заалтыг тус тус зөрчиж байна.

Мөн Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 8-р зүйлийн 2 дахь хэсгийн «Төрийн харьяалаа бүхий сургууль байгууллагуудад шашны сургалт, цуглараал зохион байгуулахыг хориглоно» гэсэн заалт Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16 дахь заалтыг, мөн түүнчлэн тус хуулийн 13-р зүйлийн 2, 3 дахь хэсгийн захиргааны шийтгэл оногдуулах тухай заалт Үндсэн хуулийн 19-р зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус зөрчсөн гэжээ.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн шашны асуудал эрхлэх зөвлөлийн зохицуулагч Г. Лхагвасүрэн Үндсэн хуулийн Цэцэд өгсөн тодорхойлолтодоо: Энэ хуулийн төслийг хүний шүтэх, эс шүтэх эрхийг баталгаатай хангах, төр шашны байгууллагуудын хоорондын харилцааг зохицуулах үүднээс Үндсэн хуульд нийцүүлэн боловсруулсан гэж үздэг.

Гаднаас шашныг зохион байгуулалттайгаар оруулж байгаа нь нууц биш үүнийг улсынхаа үндэсний аюулгүй байдал, ард түмний эв нэгдлийг хамгаалах үүднээс түүнийг хориглох нь зүйтэй гэжээ.

Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Ц. Элбэгдорж Үндсэн хуулийн Цэцэд өгсөн тодорхойлолтодоо: «Энэ хууль зөвхөн Төр, сүм хийдийнхээ харилцааг э зохицуулсан бол бидэнд маргалдах шаардлага гарахгүй байсан. Энэ харилцаланаас хэтрээд шашны олон асуудлыг хамарсан, хүн бүрийн салшгүй эрх бэлэх шүтэх бишрэх эрхэд зохицуулалт, хязгаарлалт тогтоох гэж оролдсоноороо уг хуулийн зарим заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн заалтуудтай зөрчилдөж байна» гэжээ.

Монголын бурхан шашинтны төв, Гандантэгчилэн хийд Үндсэн хуулийн Цэцэд оруулсан албан бичигтээ «Бурханы

иншин туурга тусгаар Монгол улсын түүхээс үзвэл хэд хэдэн удаа зөрийн шашин байсан нь үүнээ бөгөөд энэ шашинтай хамт урлаг, соёл шинжлэх ухаан дэлгэрсэн, олон зуун жил уламжлагдсан шүтэгдэж ирсэн шашин учраас Төр нь зайлшгүй хүндэтгэх нь зүйтэй. Энэ үүднээс Төр, сүм хийдийн харилцааны хууль хүн ард, сүсэгтэн олонь сэтгэл санаанд нийцэж байгаа юм» гэжээ.

МҮҮИС-ийн оюутан Д. Отгонбаатар, С. Сүхбаатар нарын 70 оюутан иргэн Ж. Лхамсүрэн нар ирүүлсэн захидлалдаа «Буддын шашны зохилох байр суурийг төрөөс хуулиар баталгаажуулсан нь ард түмний эр нэгдэл, түүхэн уламжлал, эрх ашигт нийцсэн, энэ хууль хувь хүний шүтэх, эс шүтэх эрхийг хязгаарлаагүй.

Төр, сүм хийдийн хууль хэвээрээ үлдэнэ гэдэгт найдаж байна» гэжээ.

Иргэн Ж. Батбаяр, Б. Цэрэндорж, С. Алтанзул, Д. Оюунгэрэл наралс Цэцэг хандаж гаргасан өргөдөл, хүсэлтдээ: «Энэ хууль Үндсэн хууль зөрчиж бидний оюун санааны эрх чөлөөг хязгаарлалаа. Энэ хуулийн заалт нэг нь нөгөөдөө харшилж байгаа бөгөөд олон заалтаараа Үндсэн хууль зөрчсөн байна» гэжээ.

Цэцийн хуралдаан дээр Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч Ч. Ган-Одвий, Ч. Зоригтбаатар нар хэлсэн үгэндээ: Буддын шашны зохилох байр суурийг хүндэтгэнэ гэсэн нь Үндсэн хуулийн заалтын эх үндэстэй тунхаглалын шинжтэй заалт тул үндсэн хууль зөрчөөгүй. Монголд хамгийн хэлмэгдсэн шашин бол буддын шашин юм. Бид тэр шашны өмнө гэм буруугаа намичлах учир бий. Хүн амын олонх шүтэж байгаа тул хүндэтгэнэ гэж хэлсэн юм.

Гадаадаас шашныг зохион байгуулалттай нэвтрүүлэх нь Монгол Улсын тусгаар тогтнол, аюулгүй байдалд нөлөөлөхийг үгүйсгэхгүй. Ер нь хүний эрхийг баталгаажуулсан олон улсын пактад шүтэж бишрэх эрх чөлөөтэй байх заалтуудыг ямар нөхцөлд хязгаарлаж болохыг заасан байдаг. Маргаж буй бусад заалтуудад хийсэн хязгаарлалтууд ч үүнтэй холбоотой юм. Бид энэ хуулийг Үндсэн хууль зөрчөөгүй гэж үзэж байна» гэжээ.

Үндсэн хуулийн Цэцийн хуралдаан дээр нэхэмжлэгч тал болон оролцсон Р. Гончигдорж, Д. Ламжав, Д. Дашдэндэв, Н. Алтанчимэг нар хэлсэн үгэндээ «Төр, сүм хийдийн харилцааны хууль нь Монгол улсын Үндсэн хуультай үзэл ба-

имтлалын хувьд зөрчилдөж байгаа бөгөөд Үндсэн хуульд үх шашин тэгш эрхтэй түүнд Монголын болон гадаадын иргэдийн шүтэх эрхийг нэгэн адилаар тунхагласан байхад ноцтой зөрчсөн байна.

Энэ хуулиар буддын болон мусульман шашныг бусад шашны дээгүүр тавьж гадаадын иргэдийн шашны сургаалт, урталчилгааг хаасан, шүтэх эрх чөлөөг сүм, хийд нь Монголд байхгүй бүх шүтээгчдийн тухайд хязгаарласан хууль олжээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн үзэл санааг ийнхүү ноцтой уйвуулсан нь манай улсын нэр хүндийг олон улсын хэмээнд унагах аюулд ч хүргэх юм. Иймд төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуульд байгаа бодний маргаж байгаа зүйлүүд хүчингүй болоод зогсохгүй уг хууль бүхэлдээ хүчингүй олох ёстой гэжээ.

Хянавал:

Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийг 7-р зүйлийн 1 дахь хэсэг, 9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, 12-р зүйлийн 2 дахь хэсэг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн хэлбэрдээ залуудыг зөрчсөн гэх үндэслэлтэй байна.

Монгол Улс дахь буддын болон мусульман шашны, бөөтөргөлөөс бусад шашны номлол, сургаалт, сурталчилгааг тухайн шашны сүм хийдээс гадуур явуулахыг хориглоно гэсэн заалт нь сүм хийд нь Монголд байхгүй бусад сүсэгтнүүдийн шашны номлол, сургаалт, сурталчилгаа явуулах эрхийг хязгаарласан агуулга илэрхийлж байна.

Буддын болон мусульман шашны сүм хийд байгуулахад Монгол улс дахь тухайн шашны удирдах төвийн албан ёсны танал дүгнэлтийг авсан байна гэдэг заалт нь шашны байгууллагын дотоод хэрэгт төрөөс оролцож байгаа агуулгатай болжээ.

Тус улсад шашны байгууллагын шугамаар шашин-номын юрилгоор ирсэнээс бусад гадаадын иргэн харьяалаагүй хүн шашны сурталчилгаа явуулахыг хориглоно гэдэг заалт тус улсад шашин-номын зорилгоор ирсэнээс бусад бүх гадаадын иргэн, харьяалаагүй хүний салшгүй эрх болох шашин шүтэх шашнаа сурталчлах эрхэнд халдсан агуулгатай болжээ.

Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 4-р зүйлийн 2, 7, 8 дахь хэсэг, 7 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэг, 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, 9-р зүйлийн 1 дэх хэсэг, 13 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсгийн заалтууд Монгол улсын Үндсэн хуу-

лийн долбогдох заалтуудыг зөрчсөн гэж үзэх үндэслэлгүй байна.

Энэ хуулийн 4-р зүйлийн 2 дахь хэсгийн «Төрөөс Монголын ард түмний эв нэгдэл, соёл иргэншлийн түүхэн уламжлалдаа эрхэмлэхийн үүднээс Монгол улс дахь буддын шашны зонхилох байр суурийг хүндэтгэн үзнэ. Энэ нь иргэд бусад шашин шүтэхэд саад болохгүй» гэсэн заалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн удиртгал хэсгийн үндэсний эв нэгдлийг эрхэндэн дээдлэх, түүх, соёлынхоо уламжлалыг нэгдигрэн бэлдэх, мөн Үндсэн Хуулийн 9 дүгээр зүйлийн Монгол улсад төр нь шашнаа хүндэтгэх гэсэн заалтуудтай уялдан гарсан гүнхлэглэлийн шинжтэй заалт тул Үндсэн хуультай нийцэж байна.

Энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 7 дахь хэсгийн «... шашныг гаднаас зохион байгуулалттай нэвтрүүлэх үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно» гэсэн заалт нь үндэсний эв нэгдэл, дэуэлгүй байдал, нийгмийн дэг журам, хүн амын эрүүл мэнд, Монголын ард түмний түүхэн уламжлал, зан заншилд хохирал учруулж болох хүмүүнлэг бус үйл ажиллагаатай аливаа шашны урсгалыг Монгол Улсад зориуд нэвтрүүлэх тохиолдолд хязгаарлалт болох агуулгаараа Үндсэн Хууль, Монгол улсын нэгдэн орсон Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 18, 19-р зүйлийн 3 дахь хэсгийн заалтыг зөрчөөгүй байна.

Энэ хуулийн 4-р зүйлийн 8 дахь хэсгийн «Лам сангаартан нарын үнэмлэхүй тоо, сүм хийдийн байршлыг төрөөс хянан зохицуулна» гэсэн заалт, 7-р зүйлийн 5 дахь хэсгийн «Сүм хийд нь тухайн шашны уламжлалт ёс дэгийг тусгасан дотоод журмыг чанд баримтлах бөгөөд Монголын ард түмний уламжлал зан заншилд харилах болон хүмүүнлэг бус үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно» 8-р зүйлийн 2 дахь хэсгийн «Төрийн харьяалал бүхий сургууль, байгууллагуудад шашны сүнгэлт, цугларалт зохион байгуулахыг хориглоно» 9-р зүйлийн 1 дэх хэсгийн «Сүм хийд байгуулах тухай иргэдээс гаргасан өргөдлийг дүрмийн хамт аймаг, нийслэлийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал хянан үзэж, зөвшөөрөл олгох эсэхийг шийдвэрлэнэ», 13 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн «Энэ хуулийн 3-р зүйлийн 5 дахь хэсэг, 4-р зүйлийн 3 дахь хэсэг, 12-р зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасныг зөрчсөн нь Эрүүгийн хариуцлага хүлээгээхээргүй бол шүүх 15000 хүртэл төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулна», 14-р зүйлийн 3 дахь хэсгийн «Энэ

хуулийн 3 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсэг, 4 дүгээр зүйлийн 3, 7 дахь хэсэг, 7 дугаар зүйлийн 5, 6, 7 дахь хэсэг, 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасныг зөрчсөн нь Эрүүгийн харилцаага хүлээлгэхээргүй бол шүүх 5000—25000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулна» гэсэн заалтууд нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 9-р зүйлийн 3-т заасан дагуу төр, сүм, хийдийн харилцааг хуулиар зохицуулах хурээнд багтаж байгаа асуудал тул Үндсэн хууль зөрчөөгүй гэж үзэв.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 66-р зүйлийн 2 дахь хэсэг, Үндсэн хуулийн Цэцийн тухай хуулийн 19-р зүйлийн 1 дэх хэсгийг удирдлага болгон Үндсэн хуулийн Цэцийн зуралдаанаас дараахь дүгнэлтийг гаргав.

1. Монгол Улсын төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хуулийн 7-р зүйлийн 6 дахь хэсгийн «Монгол Улс дахь буддын болон, мусульман, шашин, бөө мөргөлдөөс бусад шашны номлол, сургалт, сурталчилгааг тухайн шашны сүм хийдээс гадуур явуулахыг хориглоно»; 9-р зүйлийн 2 дахь хэсгийн «Буддын болон мусульман шашны сүм хийд байгуулахад Монгол Улс дахь тухайн шашны удирдах төвийн албан ёсны санал дүгнэлтийг авсан байна»; 12-р зүйлийн 2 дахь хэсгийн «Тус улсад шашны байгууллагын шугамаар шашин-номын зорилгоор ирснээс бусад гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн шашны сурталчилгаа явуулахыг хориглоно» гэсэн заалтууд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг, 14-р зүйлийн 2 дахь, 16-р зүйлийн 15 дахь хэсгийг тус тус зөрчсөн гэж үзэв.

2. Энэ хуулийн 4-р зүйлийн 2, 7, 8 дахь хэсэг, 7-р зүйлийн 5 дахь хэсэг, 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, 9-р зүйлийн 1 дэх хэсэг, 13-р зүйлийн 2, 3 дахь хэсгийн заалтууд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчөөгүй байна.

3. Манай дүгнэлтийг хэрхэн шийдсэн тухай хариуг хүлээн авснаас хойш 15 хоногийн дотор мэдэгдэхийг Монгол Улсын Их Хуралд уламжилж байна.

Дарга
Гишүүд

Н. Жанцан
Г. Нямдоо
Ц. Цолмон
С. Жанцан
Д. Чилхаажав

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

1994 оны 1 дугаар

Дугаар 8

Улаанбаатар

снийн 12-ны өдөр

хот

ҮНДСЭН ХӨРӨНГИЙН ЭЛЭГДЛИЙН ХУВЬ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТУХАЙ

Аж ахуйн нэгж, байгууллагын орлогын албан татварын хуулийн 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д заасныг хэрэгжүүлэх, үндсэн хөрөнгийн элэгдэл, хорогдлын шимтгэлийн эдийн засгийн үндэслэлийг сайжруулж аж ахуйн нэгж, байгууллагад нөхөн үйлдвэрлэл явуулах, техник, технологино шинэчлэх санхүүгийн нөхцөл бүрдүүлэх зорилгоор Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

1. Үндсэн хөрөнгийн элэгдэл тооцоход баримтлах хугацаа, жилд байгуулах элэгдлийн хэмжээг 1 дүгээр хавсралтын ёсоор, үндсэн хөрөнгийн элэгдэл тооцох журмыг 2 дугаар хавсралтын ёсоор тус тус баталж 1994 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс эхлэн мөрдүүлэхээр тогтоосугай.

2. Үнэ, ханшны өөрчлөлттэй уяадуулан төрийн өмчийн болон төрийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгжүүдэд үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээ явуулж, Засгийн газарт танилцуулсны үндсэн дээр 1994 оны 7 дугаар сарын 1-нээс эхлэн шинэ үнэлгээг лас даралттай мөрдүүлж ажлаахыг холбогдох нам, газарт даалгасугай.

3. Энэ тогтоол гарсантай холбогдуулан «Улс ардын аж ахуйн үндсэн хөрөнгийн элэгдэл, хорогдлын шимтгэлийг байгуулах, ашиглах, төлөвлөх журмын тухай» БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн 1967 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн 395 дугаар тогтоолын 9 дүгээр зүйлээс бусад зүйл, заалтыг 1994 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс эхлэн хүчингүй болсонд тооцсугай.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд

Н. ЖАСРАП

Монгол Улсын сайд бөгөөд Үндэсний хөгжлийн газрын дарга

Ч. УЛААН

Сангийн сайд

Д. ДАВАЛСАМБУУ

Засгийн газрын 1994 оны 8 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хансралт

ҮНДСЭН ХӨРӨНГИЙН ЭЛЭГДЭЛ ТООЦОХОД БАРИМТЛАХ ХУГАЦАА, ЖИЛД БАЙГУУЛАХ ЭЛЭГДЛИЙН ХЭМЖЭЭ

№	Үндсэн хөрөнгийн төрөл зүйл	Элэгдэл тооцогдох баримтлах хугацаа (жиш)	Жилд байгуулах элэгдлийн хэмжээ (хувь)
		1	2
0	A		

Нэг. Барилга байгууламж

1. Төмөр бетон, угсармал байшин, төмөр сараалжтай ердийн, тоосгон болон блоков барилга	80	1,2
2. Холимог бүтэцтэй болон дунзэн байшин	35	2,8
3. Зуслангийн модон байшин, угсармал болон бусад хөнгөвчилсэн хийцийн модон байшин	17	5,8
4. Зоорь хүлэмж	14	7,0
5. Малын хашаа, усалалтын систем	16	6,0
6. Худаг	20	5,0
7. Гэр	10	10,0

Тодотгол: Үйлдвэрлэлийн барилгын элэгдэл тооцох хугацааг 60 жил байхаар тооцно.

Хоёр. Машин, тоног төхөөрөмж

I. Барилгын материалын үйлдвэрийн машин, тоног төхөөрөмж

8. Дугуй болон хонгил зуух, тээрэм, хайлах, цутгах, төмөр эдлэл хийх тоног төхөөрөмж, хатаагуур, түүний тоноглол	15	6,5
9. Эргэх зуух, металл боловсруулах суурь машин, хайлах, цутгах, тоосгоны шавар боловсруулах болон механизмын загварын үйлдвэрийн технологийн тоног төхөөрөмж, гидро-карьер, цахилгаан зуух, керамик		

10	А	1	2
	эдлэхүүний бүх төрлийн тунгаагч, арматур сунгах, таслах, нугалах болон эрдэс хөсөн эдлэхүүний тоног төхөөрөмж	11	9,0
110.	Бетон эдлэл хэвлэх болон зуурмагийн үзэлийн бүх төхөөрөмж, бетон зуурагч, карьерын тэжээгүүр, бутлах, алгах, шигших тоног төхөөрөмж, тоосго, хаатанцар үйлдвэрлэх шалзуурга	8	12,5
111.	Доргиурт ширээ	4	25,0
112.	Угааж цэвэрлэх, тослох, цэнэглэх, задалж угсрах зэрэг зориулалтын тоног төхөөрөмж	8	12,5
	II. Эрчим хүч, уул уурхайн үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж		
113.	35 кв-оос дээш хүчдэлийн цахилгаан дамжуулах агаарын болон кабель шугам, дулааны шугам, өл уурхайн ус дамжуулах шугам, далай уурхайн төмөр, төмөр бетон бэхэлгээ, уурхайн бусад байгууламж	33	3,0
114.	Олон дахин шилжүүлдэг өндөр ба нам хүчдэлийн зөөврийн шугам, мөргөсгийн ба овоолгийн зөөврийн төмөр зам	6	16,6
115.	Бүх төрлийн зуух, турбин, 35 кв хүртэл хүчдэлтэй цахилгаан дамжуулах агаарын болон кабель шугам, дэд өртөө, 5-аас дээш шоо метр багтаамжийн шанагатай эскаватор, өлчт тэрэг, цахилгаан зүтгүүр	15	6,6
116.	Минутад 500 хүртэл болон 501—1000 эргэх хурдтай дизель генератор, өрмийн машин, бульдозер, автогрейдер, 32-оос дээш шоо метр багтаамжтай думкар, төрөл бүрийн бутлагч, шигшүүр, конвейер, төрөл бүрийн насос, нар, салхины цахилгаан үүсгүүр	8	12,5
117.	Авто самосвал, дизель генератор, 32 шоо метр хүртэл багтаамжтай думкар, эрдэс түүхий эд боловсруулах төхөөрөмжүүд, туузан дамжуулагч	4	25,0

Б	А	1	1	2
<p>Тодотгол: Нүүрсний уурхайн нэг ээлжтэй экскаваторт 0,6, гурван ээлжтэйд 0,8, далад уурхайн хоёр ээлжтэй өрмийн машинд 1,2, гурван ээлжтэйд 1,3, уурхайд хоёр ээлжээр ажилладаг их даацын автосамосвал, бульдозер, автогрейдер, автоскреперт 1,3, гурван ээлжтэй бол 1,7 нэг ээлжтэй илчиг тэрэг, думихарт 0,8, гурван ээлжтэйд 1,2, цахилгаан зүтгүүрийг хоёр ээлжээр ажиллуулбал 1,1, гурван ээлжээр бол 1,3, нэг ээлжтэй цахилгаан хөдөлгүүрт 0,8, гурван ээлжтэйд 1,2, өндөр температур болон чийг ихтэй нөхцөлд ажилладаг цахилгаан хөдөлгүүрт 1,5 гэсэн итгэлцүүр хэрэглэнэ.</p>				
<p align="center">III. Ноос боловсруулах үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж</p>				
18.	Хилгас ялгах, самнах, ноос сэмлэх, сэгсрэх, зулхай шивэх, эсгий гутал хийх тоног төхөөрөмж		17	5,8
19.	Зүү, кардаар самнах, ээрэх, эрчлэх, давхарлан ороох, ноос, утас хатаах, эсгий, эсгий гутал агшаах, нягтруулах, эсгий гутал уллах, хэвлэх, ноос нэхэх, дугуй сүлжих, нэхмэл эдлэл хийх тоног төхөөрөмж, нэхмэлийн болзол туузлах, мивс нэхэх машин, бохир ноос угаах, хатаах агрегат, босоо шахуургат пресс, ноос зөөвөрлөх хийн төхөөрөмж, чийгжүүлэх тоноглол, ноос боловсруулах үйлдвэрийн бусад туслах машин		11	9,0
20.	Сүлжих машин, төхөөрөмж		8	12,5
21.	Ноос баглах зориулалт бүхий хэвтээ шахуургат пресс, даахь ураг машин		5	20,0
<p>Тодотгол: Ноос сэмлэх, сэгсрэх, даахь ураг машинд 1,2 гэсэн итгэлцүүр хэрэглэнэ.</p>				

01)	А	1	2
22. Арьсанд механик боловсруулалт хийх, арьс хатаах төхөөрөмж, арьс будах агрегат		11	3,0
IV. Арьс, шир боловсруулах үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж			
23. Арьс махлах, хуваах, шахах, хусах, илдүүдэх төхөөрөмж, арьс шир боловсруулахад хэрэглэгдэх барбан, баркас		9	11,1
24. Нойтон боловсруулалтын туслах төхөөрөмж		5	20,0
V. Оёдлын үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж			
25. Бүх төрлийн оёдлын машин, эсгүүр, нэхий, арьс ширний машин, гутлын ул, эсгий үйлдвэрлэх төхөөрөмж, гутал урлах, хайлах машин, гутлын хэллүүр, цавуу, химийн уусмал найруулах төхөөрөмж		9	11,1
26. Оёдлын үйлдвэрийн гүйцэтгэл боловсруулах ажлын машин, тоног төхөөрөмж		7	14,2
27. Дамжлага дуудын бусад тоног төхөөрөмж		5	20,0
VI. Мод боловсруулах үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж			
28. Хатаалтын камер, тунель, кабин, онгол-гооний суурь машин, фанерь хуулганы, шүдэнзний, цаас, картоны үйлдвэрийн машин, мод, гуаллы буулгах, ялгах төхөөрөмж, модон хийц боловсруулах суурь машин, зоргодог гаргах машин, хавтангийн үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж		9	11,1
29. Халуун, хүйтэн шахуурган хавчаар, хавтан хийц боловсруулах суурь машин, хавтангийн үйлдвэрийн барбан, хатаагуур, дагалдах төхөөрөмж		7	14,2
30. Хөрөө рам, дагалдах тоноглол		5	20,0
31. Мод цагаалж ячих трактор, мод тээврийн автомашин, чиргүүл		3	33,3

01	А	1	2
32.	Догоод шаталтат хөдөлгүүрт хөрөө	1,5	66,6
	Тодотгол: Мөд өргөж ачих зориулалтаар ашиглаж буй краны элэгдлийн хүнх хэмжээг өрдийнхөөс 1,3 дахин нэмэгдүүлдэг.		
	VII. Шил, шаазангийн үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж		
33.	Түүхий эд шатаах, хатаах зуух, шаазан шатаах зуух	17	5,8
34.	Түүхий эд бутлах, тээрэмдэх, шигших төхөөрөмж, шаазан эдлэлийн масс бэлтгэх машин, шилэн эдлэлд гүйцэтгэн боловсруулалт хийх төхөөрөмж	9	11,1
35.	Шил шаарх уяраах зуух, шилэн эдлэл шалхаж хэлтэх автомат	7	14,2
36.	Аяга хэвлэх машин, аяга шатаах шугам, шил хайлуулах зуух, шаазан бүтээгдэхүүн наалтандаж утгах шугам	6	16,6
	VIII. Хүнсний үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж		
37.	Хөрөөлт, мал нядалгааны болон саван, жимс, ногооны консерв, талх, нарийн боов, гурвил, жигнэмэг, архи, дарс үйлдвэрлэх, эмс, өлөн гэдэс боловсруулах тоног төхөөрөмж	12	8,3
38.	Хнам, консерв, тоймон, пунтууц, чихэр, суу, пиво, амтат ус, квас, спирт үйлдвэрлэх, хангалт, нг боловсруулах машин, тоног төхөөрөмж	9	11,1
39.	Давс боловсруулах, загас олборлох төхөөрөмж	5	20,0
	Тодотгол: Гурван ээлжээр ажилладаг машин, тоног төхөөрөмжид 1,5 гэсэн итгэлцүүр хэрэглэнэ.		
	IX. Хэвдэлийн үйлдвэрийн машин, тоног төхөөрөмж		
40.	Өндөр хэвдэлийн ролян, том ба дунд форматын хэвдэлийн хавтгай машин, үсэг цутгах, мөрөөр цутгах, цаас нугалах,		

0	А	1	2
	үдэх болон цуглуулгын машин, цаас хөндж огтлох, хавтас хийх машин	8	12,5
11.	Офсет хэвлэлийн бүх төрлийн машин, тоног төхөөрөмж, мөрөөр орж цутгах машин, өндөр хэвлэлийн ба форматын хавтгай тигель-машин, товхимлын агрегат-машин, явууц бэхэлгээ хийх, бүх төрлийн огтолгооны машин, блок боловсруулах болон дэвтэрлэгээний иж бүрэн агрегат	11	9,0
	Х. Хөдөө аж ахуйн машин, тоног төхөөрөмж		
12.	Зогийн аж ахуйн тоног төхөөрөмж	17	5,8
13.	Бороожуулагч машин, агрегат, дугуйт болон гшижиг трактор, үр тарианы комбайн, тариа цэвэрлэх, хатаах, ницлах, бутлах, шигшинх, дугаврлах, ачих, буулгах төхөөрөмж, гурил, тэжээлийн үйлдвэрийн бусад тоног төхөөрөмж, усны бүх төрлийн зөөврийн шахуурга, шувуу нялаах, шувууны мах боловсруулах төхөөрөмж	10	10,0
14.	Өөрөө явагч механизм, төрөл бүрийн сийрүүлүүр, анжис, хөдөө аж ахуйн чиргүүр, дүүжин машин, мал аж ахуйн механикандын, гатайн аж ахуй, бусад ан амьсгийн зориулалттай тоног төхөөрөмж, инкубатор, шувууны суудлын задгай төхөөрөмж, торон хайс, үр тариа халих, жорлох болон пехийн дотоод тээврийн тоног төхөөрөмж	7	14,2
15.	Үр тариа хальлах, өнгөлөх тоног төхөөрөмж	5	20,0
16.	Шувууны байрны салхивчийн төхөөрөмж	4	25,0
	Тодотгол: Үр тарианы болон гурил, тэжээлийн үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж 2 ээлжээр ашиглагдавал 0,67 гэсэн итгэлцүүр хэрэглэнэ.		
	XI. Зам, гүүрийн болон барилгын машин, тоног төхөөрөмж		
17.	Асфальт халигч, 15 шоо метрээс явуу багтаамжтай шанага бүхий скрепер,		

0	А	1	2
	чиргүүлийн илдүү, зам гүүрийн төхөөрөмжөөр тоноглогдсон бусад машин	6	16,6
48.	Аэродром, бетон хучилттай замд зориулсан иж бүрэн машин, 90-ээс дээш моринь хүчтэй грейдер, скрепер, хайрга, дайрга тараах, хөрс хозих, жижиглэх машин, асфальт дэвсгэгч, 5—15 шоо метр багтраамжтай скрепер, өөрөө ялагч илдүү	5	20,0
49.	Бульдозер	5	20,0
50.	0,5—20, түүнээс дээш шоо метрийн шаанагатай экскаватор	7	14,2
51.	Автокран	8	12,5
52.	Цамхагт өргөгч болон хийн дугуйт кран	10	10,0

Тодотгол: Өдгөдлийн хувь хэмжээг тухайн механизмын ажилласан 1000 цагт ногдох түвшингээр тогтооно.

ХII. Геологийн машин, тоног төхөөрөмж

53.	Бүх төрлийн оптик хэрэгсэл, лабораторийн цахилгаан техник, дээж бутлах, боловсруулах техник, жин хэмжүүр	10	10,0
54.	Улирлын ажиллагаатай януулын өрмийн суурь машин, өрөмдлөгийн тоног төхөөрөмж	7	14,2
55.	Цохилтот болон хийн өрөмдлөгийн суурь машин, соронзон хайгуул, хүндийн хүч, чичирхийлэл, цөөнөгийн судалгааны багаж, цахилгаан хайгуулын болон цацраг хэмжүүрийн багаж	5	20,0
56.	Суурин өрмийн суурь машин	4	25,0
57.	Шатаалтын бүх төрлийн цахилгаан зуух	3	33,3

Тодотгол: Бартаатай, хүнд нөхцөлд ажилладаг цахилгаан туршилтын лаборатори болон өрөмтэй, шатаалт машинд 1,25 гэсэн итгэлцүүр хэрэглэнэ.

ХIII. Авто болон агаарын тээврийн хэрэгсэл

58.	Ачавны болон суудлын автомашин, тусгай тоногдолтой тээврийн хэрэгсэл	8	12,5
-----	--	---	------

Ой	А	1	2
59.	Автобус, троллейбус, чиргүүл	6	16,6
60.	Агаарын тээврийн хэрэгсэл (онгоц, нисдэг тэрэг)	22 ³	4,5
61.	Ачааны болон суудлын усан онгоц (металл)	13	7,6
62.	Чиргүүл, төрөл бүрийн зам	7	14,2

XIV. Төмөр замын тээврийн хэрэгсэл

63.	Төмөр замын уя шороо, төмөр замын дээд хэсэг, төмөр бетон замын доогуурха гарц	100	1,0
64.	Бүх төрлийн вагон, илчит тэрэг, цистерн, зорчигчийн тавцан, вагон угалах тавцан, гүүрэн кран, зам тавигч кран, зам чигжигч машин, чиг гатагч төхөөрөмжтэй баалас-жуулагч, могорт тавцан, зам нэвэрлэгч, шалгагч, хялбэлзэл шингээгчийг турших машин, сонгох холбооны зогсоогуур	25	4,0
65.	Вагон кузов засварлах машин, дрезина, хос дугуйн голын хүзүү зүлгэх, дугуй зорох, вагон засварлах машин, цахилгаан домкрат, дугуйн өндрөх гадаргууг зорох, зүтгүүрийн дугуй зорох машин, замын хориг хянаа, сонгох холбооны дундаж цэг шилжүүлэх байгууламж, зам хэмжигч	14	7,1
66.	25 тоннын хос дугуйг домкрат, 15 тоннын шингэний домкрат, төмөр замаар явдаг кран, үе угсрах машин, дэр модны цахилгаан мөсжүүр, зам төмөр тайрагч, гүлхэгч, зүлгэгч, механизм, цасны хяалт, радио холбооны төхөөрөмж	11	9,0
67.	Замгаас явагддаг дрезина, өртөөний ажиллагааг хянах телевизийн систем, тээврийн радио холбоо, автомат хадгаламж	9	11,1
68.	Шрун эрэгдэгч, замын боолт болон шрун гагшагч, үе угсрах тавцан	5	20,0
69.	Вагоны кузов угалах машин	3	33,3

0	А	1	2
70.	Хэмжих тохариуулах багаж, лабораторийн хэрэгсэл	20	5,0
XV. Холбооны тоног төхөөрөмж			
71.	Холбооны бүх төрлийн намхаг, агаарын баганат болон кабель шугам, түүний суваг, тэдгээрийн бусад байгууламж	28	3,5
72.	Радио телевиз, телефон телеграфын нигтруулга, холболт, дамжуулалтын төхөөрөмж, лабораторийн хэмжих хэрэгсэл, шуудангийн цахилгаан тоног төхөөрөмж	11	9,0
73.	Холбооны хэрэглэгчийн энгийн техник хэрэгсэл, зай гэжээлийн байгууламж, суурин аккумулятор	12	8,3
XVI. Худалдаа, нийтийн хоолны тоног төхөөрөмж			
74.	Бага жүч чадлын болон суурин хөргөлтийн төхөөрөмж	15	6,6
75.	Кассин автомат, хагас автомат аппарат, ачаа өргөх, буулгах, зөөх төхөөрөмж, дулаан, механик, жин хэмжүүрийн болон бусад төхөөрөмж	8	12,5
XVII. Шатахууны тоног төхөөрөмж			
76.	Агуулах сав (гай резервуар)	20	5,0
77.	Түгээгүүр, насос, ачих, буулгах төхөөрөмж	9	11,1
XVIII. Нийтийн аж ахуй, үйлчилгээний тоног төхөөрөмж			
78.	Халаалтын болон хэрэглээний усны шугам, агаарын шугам, шугамын (өргөлтийн) насос	21	4,8
79.	Обдол, угаалга, хими цэвэрлэгээний машин, халаах зуух, хүлэг хиргах микротрактор	9	11,1
80.	Гүний болон бохирын бүх төрлийн насос, бохирын станцын агааржуулагч	6	16,6

Ой	А	1	2
XIX. Тооцоолон бодох техник, дохиолол дамгааллын хэрэгсэл, кино студийн тоног төхөөрөмж			
81.	Тооцоолон бодох техник хэрэгсэл	12	8,3
	— Тасралтгүй ажиллагаатай тооцоолох техник	6	16,6
82.	Дохиолол дамгааллын техник хэрэгсэл	11	9,0
83.	Кино студи, кино театрын тоног төхөөрөмж	10	10,0
	XX. Ажлын мал	9	11,1

Засгийн газрын 1994 оны 8 дугаар
уягтаманы 2 дугаар хэсгээр

ҮНДСЭН ХӨРӨНГИЙН ЭЛЭГДЭЛ ТООЦОХ ЖУРАМ

НЭГ. Нийтлэг үндэслэл

1. Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанд олон дахин оролцож, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн, гүйцэтгэсэн ажил, үйлчилгээний өртөгт анхны үнээ шингээж, харьцангуй удаан хугацаанд ашиглагддаг, үнэ өндөртэй, үйлдвэрлэлийн болон үйлдвэрлэлийн бус зориулалттай байшин, барилга байгууламж, дамжуулах хэрэгсэл, ажлын ба хүчний машин, хэмжих, тохируулах багаж хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, тэвэр, холбооны хэрэгсэл, тооцоолон бодох машин, аж ахуйн эд хогшил, зүтгэх зүүнд ашиглагдаж байгаа ажлын мал зэрэг нэг жилдэ дунд эдэлгээтэй үндсэн хөрөнгийн элэгдэл тооцоход энэ журмыг баримтатна.

2. Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь энэ журмын 3-т зааснаас бусад бүх үндсэн хөрөнгийн элэгдэлийг тооцож, ашиглагдаж байгаа зориулалтаар нь үйлдвэрлэлийн холбогдох зэрлэлд шингэнэ. Харин таслаас эхлүүждэг байгууллагын үндсэн хөрөнгөнд элэгдэл тооцох боловч тэдний үйл ажиллагааны зэрлэлд шингээхгүй.

3. Дор дурдсан үндсэн хөрөнгөнд элэгдэл тооцолгүй.

Үүнд:

- а) худалдахад зориулсан үндсэн хөрөнгө;
- б) барилгын титулд ороогүй, түр ашиглах бүтээн, хийн эсэг;
- в) ашиг шинийн мал амьтад;
- г) угсарч суурилуулах тоног төхөөрөмж, сэлбэг хэрэгсэл;
- д) түр ашиглаагүй буюу нөөцөд байгаа үндсэн хөрөнгө;
- е) ашиглалтын хугаанаанд байгуулсан элэгдлээрээ анхны нээ бүрэн нөхсөн үндсэн хөрөнгө.

4. Хэрэв элэгдлээрээ анхны өртгөө нөхсөн үндсэн хөрөнгийг харьяа яамтай тохиролцсоны үндсэн дээр худалдан борлуулбал энэ тухай худалдан борлуулагчийн харилцагч татварын албаны тодорхойлолтыг уг хөрөнгийг худалдан авсан иж ахуйн нэгжийн харилцагч татварын албанд явуулна.

5. Үйлдвэрлэлийн онцлогоос шалтгаалж зарим үндсэн хөрөнгийн элэгдлийн хувийг нлэсгэх буюу багасгах итгэлдүүрийг хэрэглэж болно.

6. Өөрийн байгууллагадаа байгаа үндсэн хөрөнгийн анхны үнэ, элэгдэл байгуулах хувь хэмжээг аж ахуйн нэгж, байгууллагууд харилцагч татварын албанд гаргаж өгөх бөгөөд түүний үндэслэл болон гүйцэтгэлд харилцагч санхүү, татварын байгууллагууд хяналт тавьж ажиллана.

ХОЕР. Үндсэн хөрөнгийн элэгдлийг тооцох журам

1. Үндсэн хөрөнгийн элэгдлийг түүний анхны буюу шинэчилсэн үнээс тогтоосон хувь хэмжээгээр бодож, сар буюу улиралд нэг удаа тооцон холбогдох зардалд шингэнэ.

2. Үндсэн хөрөнгийн анхны үнэд түүнийг худалдан авах, барьж байгуулах, угсарч суурилуулах, тээвэрлэхтэй холбогдсон бүх зардлыг хамааруулах ба импортоор авсан бол дээрх зардалаас гадна гааль, худалдааны татвар, даатгалын хураамж зэрэг хуулийн хүчин төгөлдөр баримтаар ноглосон зардлыг оруулна.

3. Үндсэн хөрөнгийн анхны үнийг шинэчлэн тогтоох тухай Засгийн газрын шийдвэр гарсан нөхцөлд шинэчлэн тогтоосон үнээс бодож элэгдэл тооцно.

4. Гадаад валютаар худалдан авсан үндсэн хөрөнгийн хувьд Монгол банкны ханшаар бодож төгрөгт шинэжүүлсэн үнээс элэгдэл тооцно.

5. Улирлын болон цаг зуурын ажиллагаатай аж ахуйн нэгж, байгууллагад үндсэн хөрөнгийн жилийн элэгдлийн тэм-

жээг жилд ажигласан хугацаанд харьцуулан тооцож үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зардалд шингэнэ.

6. Тодорхой бүлэгт ороогүй буюу эсвэл шинэ нэр төрлийн үндсэн хөрөнгөнд эзэгдлийн хувь тогтоохдоо эзэгдлийн хувь тогтоосон үндсэн хөрөнгийн адил төстэй байдлыг харгалзан үзэж харилцагч санхүүгийн байгууллагатай тохиролцож аж ахуйн нэгж, байгууллага өөрөө тогтооно (Төрийн өмчийн байгууллагуудын хувьд харьяалах яам нь Сайгийн нямтай тохиролцож эзэгдлийн хувь хэмжээг тогтооно).

7. Үндсэн хөрөнгийн эзэгдлийн хэмжээг тооцох үндсэн арга нь шулуун шугамын арга байна. Үндсэн хөрөнгийг түргэвчлэн сэргээх нөхцөлөөр эзэгдэл байгуулах арга (иаашид «түргэвчилсэн арга» гэнэ)-ыг үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмжийн эзэгдэл байгуулахад хэрэглэж болох бөгөөд ашиглах жилийн нийлбэрээр жигнэх, бүтээгдэхүүний нэгжид ногдуулах, үлдэгдэл үнийг давхар бууруулах зэрэг эзэгдэл тооцох түргэвчилсэн аргуудыг аж ахуйн нэгж, байгууллагын хувьцаа эзэмшигчид өөрсдөө сонгон авч ямар аргаар, хичнээн хувьд эзэгдэл тооцохыг хөрөнгийн төрөл тус бүрээр гаргаж харилцагч санхүүгийн байгууллагатай тохиролцож хэрэглэнэ. Аж ахуйн нэгж, байгууллага үндсэн хөрөнгийн эзэгдэл тооцох нэг аргыг нөгөөгөөр сольж хэрэглэх зайлшгүй шаардлагатай бол түүнийг харилцагч санхүүгийн байгууллагатай заавал тохиролцоно. Төрийн өмчийн болон төрийн өмч давамгайлсан үйлдвэрийн газар эзэгдэл байгуулах түргэвчилсэн аргыг Сайгийн яамны зөвшөөрснөөр сонгон хэрэглэж болно.

ГУРАВ. Үндсэн хөрөнгийн эзэгдлийн хувийг тооцох арга

1. Үндсэн хөрөнгийн эзэгдлийн хувийг тодорхойлохын тулд түүний анхны (эсвэл шинэчилж тогтоосон) үнэ, ашиглах жил буюу ашиглалтын хугацаанд үйлдвэрлэх бүтээгдэхүүн, гүйцэтгэх ажил, үйлчилгээний тоо хэмжээ, ажиллах ийг цаг, уг хөрөнгийг ашиглалтаас хасах үед аж ашиглах зүйл (сэлбэг, материал гэх мэт)-ийн үнэ болон ашиглаж дууссаны дараахь худалдаж болох үнийг тооцно. Тэхдээ машин, тоног төхөөрөмжийн техникийн нэспорт, адил төстэй хөрөнгийн дээрх үзүүлэлтийн дундаж гүйцэтгэл, техникийн болон санхүүгийн ажилтнууд оролцсон мэргэжлийн комиссоос гаргасан дүгнэлт, тооцоог үндэслэнэ.

2. Үндсэн хөрөнгийн анхны буюу эсвэл шинэчилж тогтоосон үнээс (АУ) уг хөрөнгийг ашиглалтаас хасах үед авч ашиглаж болох зүйлийн үнэ болон ашиглаж дууссаны дараа худалдаж болох зүйлийн үнэ (үлдэх үнэ—ҮҮ)-ийг хасч, элэгдэл тооцох суурь үнэ (СҮ)-ийг (СҮ—АУ—ҮҮ) тодорхойлно.

Үндсэн хөрөнгийн үлдэх үнэ нь түүнийг задлах, буулгах зардалд хүрэхгүй буюу эсхүл үлдэх үнийн дүн уг хөрөнгийн анхны үнийн нэг хувиас хэтрэхгүй бол үлдэх өртгийг тооцохгүй байж болно.

3. Үндсэн хөрөнгийн элэгдлийн хувь хэмжээг дор дурдсан дөрвөн аргаар тогтооно:

а) шулуун шугамын арга

Энэ аргаар жилд байгуулах элэгдлийн хэмжээ (ЭХ)-г тодорхойлохдоо суурь үнийг ашиглах жил (АЖ)-ийн тоонд хуваах бөгөөд элэгдлийн хувь (Э%) -ийг тооцохын тулд жилд байгуулах элэгдлийн хэмжээ (ЭХ)-г уг хөрөнгийн анхны үнээд харьцуулан 100-гаар үржүүлнэ.

$$\text{ЭХ} = \frac{\text{СҮ}}{\text{АЖ}} = \frac{\text{АУ} - \text{ҮҮ}}{\text{АЖ}}; \quad \text{Э}\% = \frac{\text{ЭХ}}{\text{АУ}} \times 100\%$$

Жишээ нь: Үндсэн хөрөнгийн анхны үнэ 520,0 мянган төгрөг, үлдэх үнэ 10,0 мянган төгрөг, ашиглах хугацаа 3 жил гээвэл, жилд байгуулах элэгдлийн хэмжээ:

$$\text{ЭХ} = \frac{(\text{АУ} - \text{ҮҮ})}{\text{АЖ}} = \frac{(520,0 - 10,0)}{3} = 170,0 \text{ мин. төгрөг буюу}$$

жилд байгуулах элэгдлийн хувь нь $\text{Э}\% = \frac{\text{ЭХ}}{\text{АУ}} \times 100\% = \frac{170,0}{520,0} \times 100\% = 32,7\%$ болно.

Хэрэв үлдэх үнэ байхгүй бол жилд байгуулах элэгдлийн хувийг тогтооходоо 100 хувийг ашиглах жилийн тоонд хувааж болно.

$$\text{Э}\% = \frac{100}{\text{АЖ}} = \frac{100}{3} = 33,3\% \text{ болно.}$$

б) ашиглах жилийн нийлбэрээр жингэх арга

Энэ аргаар үндсэн хөрөнгийн элэгдлийг тооцоходоо эхлээд ашиглах жилийн нийлбэр (ЖН)-ийг тодорхойлж, дараа нь сүүлчийн жил (СЖ)-ийн төсө ашиглах жилийн нийлбэрт харьцуулж, түүгээр суурь үнээ үржүүлж, эхний жилд бай-

гууулах элэгдлийн хэмжээг тооцно. Дараа жилүүдийн элэгдлийн хэмжээг тооцохдоо сүүлчийн жилийн тоог жил бүр нэгээр хорогдуулан дээрх аргаар бодно. Дээрх жишээг үндэслэн энэ аргаар элэгдлийг тооцвол:

Ашиглах жилийн нийлбэр $(1+2+3) \div 3$ болох бөгөөд жил бүр байгуулах элэгдлийн хэмжээг тодорхойлбол:

Эхний жил:

$$\text{ЭХ}_1 = \frac{\text{СЖ} \times \text{СҮ}}{\text{ЖН}} = \frac{3 \times 510}{6} = \frac{1530}{6} = 255 \text{ мянган төгрөг}$$

Хоёрдахь жил:

$$\text{ЭХ}_2 = \frac{(\text{СЖ}-1) \times \text{СҮ}}{\text{ЖН}} = \frac{(3-1) \times 510}{6} = 170 \text{ мян. төгрөг}$$

Гуравдахь жил:

$$\text{ЭХ}_3 = \frac{(\text{СЖ}-2) \times \text{СҮ}}{\text{ЖН}} = \frac{(3-2) \times 510}{6} = 85 \text{ мян. төгрөг болно.}$$

Олон жил ашиглагдах үндсэн хөрөнгийн ашиглах жилийн нийлбэрийг дараахь байдлаар тодорхойлж болно:

$$\text{ЖН} = \frac{\text{АЖ} \times (\text{АЖ} + 1)}{2} = \frac{3 \times (3+1)}{2} = \frac{12}{2} = 6$$

в) бүтээгдэхүүний нэгжид ногдуулах арга

Суурь үнийг тухайн үндсэн хөрөнгийн ашиглагдах хугацаанд үйлдвэрлэх бүтээгдэхүүн, ажил, үйлчилгээний тоо хэмжээнд хувиаж, нэгж бүтээгдэхүүн, ажил, үйлчилгээнд ногдох үндсэн хөрөнгийн элэгдлийг тодорхойлон түүнийг тайлангийн үеийн бүтээгдэхүүн, ажил, үйлчилгээний гүйцэтгэлийн тоо хэмжээгээр үржүүлж жилд ногдох элэгдлийг тодорхойлно. Жишээ нь: 510 мян. төгрөгийн суурь үнэтэй үндсэн хөрөнгө 3 жил ашиглагдах хугацаандаа 1020 хийц хэсэг (Б) үйлдвэрлэнэ гэвэл бүтээгдэхүүний нэгжид ногдох суурь үнээ (СҮН) нь:

$$\text{СҮН} = \frac{\text{СҮ}}{\text{Б}} = \frac{510,0}{1020} = 0,5 \text{ мянган төгрөг болно.}$$

Тайлангийн үед 400 ширхэг хийц хэсэг үйлдвэрлэсэн гэвэл байгуулах элэгдлийн хэмжээ $\text{ЭХ} = (\text{СҮН} \times \text{Б}) = (0,5 \times 400) = 200$ мянган төгрөг болно.

г) үлдэгдэл үнийг давхар бууруулах арга

Шулуун шугамын аргаар бодох элэгдлийн хувийг жил дараалан 2 дахин өсгөж, түүнийг жил бүрийн үлдэгдэл үнээр үржүүлэх замаар үндсэн хөрөнгийн элэгдлийн хэмжээг тодорхойлно. Сүүдчийн жилийн үлдэгдэл үнийг гаргахдаа үлдэх өртгийг хасна.

Жишээ нь 520 мянган төгрөгийн анхны үнэтэй үндсэн хөрөнгө 3 жил ашиглагдахдаа шулуун шугамын аргаар бодох элэгдлийн хувь 33,3% гэвэл үүнийг 2 дахин өсгөж 66,6 хувиар элэгдлийг тооцно.

Эхний жилд:

$$\text{ЭХ}_1 = \frac{AY \times \text{ЭН}}{100} = \frac{520,0 \times 66,6}{100} = \frac{34632}{100} = 346 \text{ мян. төгрөг}$$

Хоёрдахь жилд:

$$\text{ЭХ}_2 = \frac{YY \times \text{ЭН}}{100} = \frac{(520,0 - 346) \times 66,6}{100} = 116 \text{ мян. төгрөг}$$

Гуравдахь жилд:

$$\begin{aligned} \text{ЭХ}_3 &= AY - (\text{ЭХ}_1 + \text{ЭХ}_2 + YY) = 520 - (346 + 116 + 10) = 520 - 472 \\ &= 48 \text{ мянган төгрөг болно.} \end{aligned}$$

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

1994 оны 1 дүгээр

сарын 12-ны өдөр

Дугаар 9

Улаанбаатар

хот

ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТЫН ГАЗРЫН ХИЛИЙН ЦЭС, ХАМГААЛАЛТЫН ГОРИМЫГ БАТЛАХ ТУХАЙ

«Зарим газрыг улсын тусгай хамгаалалтад авахыг зөвшөөрөх тухай» Монгол Улсын Их Хурлын 1993 оны 83 дугаар тогтоолыг үндэс болгон Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

1. Увс нуурын ай савын дархан цаазтай газар, Горхи-Тэрэлжийн байгалийн үндэсний цогцолборт газар, Хустай, Угтамын болон Шарга, Манханы байгалийн цөөц газар, Ганга нуурын дурсгалт газрын хилийн цэсийг 1 дүгээр хавсралтын ёсоор, Увс нуурын ай савын дархан цаазтай газар, Горхи-Тэрэлжийн байгалийн үндэсний цогцолборт газрын хамгаалалтын горимыг 2 дугаар хавсралтын ёсоор тус тус баталсугай.

2. Увс нуурын ай савын дархан цаазтай газар, Отгонтэнгэрийн дархан цаазтай газрын хамгаалалтын захиргааг 1994 оны эхний хагаст батлагдсан төсвөгөө бөгдөөн байгуулахыг Байгаль орчны яам, Увс, Завхан аймгийн Засаг даргад даалгасугай.

3. Горхи-Тэрэлжийн байгалийн үндэсний цогцолборт газрын хамгаалалт, шинжилгээ, судалгааны ажлыг Хан Хэнтийн дархан газрын хамгаалалтын захиргаанд хариуцуулахаар тогтоосугай.

4. Энэ тогтоол гарсантай холбогдуулан «Зарим газар нутгийг тусгай хамгаалалттай болгох тухай» Засгийн газрын 1992 оны 4 дүгээр сарын 24-ний өдрийн 64 дүгээр тогтоолын 5 дугаар хавсралтын 2 дугаар зүйлд болон 3 дугаар зүйлийн «а» заалтад, түүнчлэн 4, 5, 6, 12, 13, 16, 17 дугаар зүйлүүдэд

«Завхан аймгийн байгаль орчны хяналтын газар» гэснийг «Отгонтэнгэрийн дархан цаазтай газрын хамгаалалтын захиргаа» гэж өөрчлөн найруулсугай.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд
Байгаль орчны сайд

П. ЖАСРАЙ
З. БАТЖАРГАЛ

Засгийн газрын 1994 оны 9 дүгээр
тогтоолын 1 дүгээр хавсралт

УВС НУУРЫН АЙ САВЫН ДАРХАН ЦААЗТАЙ
ГАЗАР, ГОРХИ-ТЭРЭЛЖИГН БАЙГАЛИЙН
ҮНДЭСНИЙ ЦОГЦОЛБОРТ ГАЗАР, ХУСТАЙН,
УГТАМЫН БОЛОН ШАРГА-МАНХЛАНЫ БАЙГАЛИЙН
НӨӨЦ ГАЗРЫН ХИЛИЙН ЦЭС

1. Увс нуурын ай савын дархан цаазтай газрын хилийн цэсийг дор дурдсанаар тогтооно:

а) Увс нуурын хэсэг: Нуурын баруун урд орших 773,7 тоот, түүнээс баруун хойш орших 772,5, 778,9 тоотууд, Шар усны худас, 783,5, 772,6, 759,6 тоотууд, Бураат булаг (781,9), Буцалдаг булагийн эх, Хуш духын даваа, түүнээс зүүн тийш орших 763,8 тоот, Увс нуурт цутгаж буй Жираг голын цутгалан хүрч, мөн голын баруун эргээр нь өгсөн эхийг давж Татуурын бух голтой нийлэн, түүнийг уруудаж 964,6 тоотыг дайран Торхилог гол, Татуур бухыг голын уулаар хүрч, Торхилог голын баруун эргээр өгсөн улсын хилийн 100 дугаар багана, зүүн урагш улсын хилийн дагуу 1024,2 тоотод орших улсын хилийн 111 дүгээр багана, түүнээс урагш орших 953,1 тоот, Их бухын голын зүүн эргээр даган 895,7, 831,2, 779,6 тоотууд, түүнээс зүүн хойш эргэн нуурын хөвөөгөөр даган 778,2 тоотыг дайран нуурын хойт талаар тойрон улсын хилийн 124 дүгээр багана хүрч, улсын хилээр даган Увс нуурт цутгаж буй Оргихын голын цутгалан дахь 125 дугаар багана, Оргихын голыг өгсөн улсын хилийн 126, 127,

128, 129 дүгээр багана, түүнээс урагш орших 763,7 тоот, түүнээс баруун урагш Тэсийн голын хөвөөнд орших 762,9 тоот, түүнээс зүүн урагш орших 767,7 тоот, түүнээс баруун урагш орших 764,0 тоот, түүнээс зүүн урагш орших 768,7, 772,4 тоот, Багануурын зүүн талаар гарч Нарийн голыг гатлан 769,3 тоот, түүнээс баруун урагш Хэр усны голыг гатлан Гатнуун нуурын зүүн талаар тойр 794,3 тоот хүрээд Шар нуурын урдуур тойрон Орлогын булгийн эх, түүнээс баруун хойш орших Жаргалантын овоо (806,8), түүнээс баруун урагш орших 792,3, 792,0 тоотууд, Шургуу худаг, Салхитын овоо (771,3).

Багануурын урд хөвөөгөөр тойрон 763,2 тоот, түүнээс урагш орших 787,6 тоот, түүнээс баруун тийш орших 772,3, 766,1 тоотууд, Хэрээ хүүхэлдэй (780,2), түүнээс баруун хойш орших 773,7 тоот;

б) Түргэн уулын хэсэг: Ямалт уул (3354,2), түүнээс хойш орших 2083,5, 2854,0, 3162,7, 3041,1 тоотууд, Жаваргайн даваа (2763,0), түүнээс зүүн тийш орших Халчиг уул (3009,0), 2846,6 тоот, Бумбат уул (2623,4), түүнээс зүүн хойш орших 2129,0 тоот, түүнээс зүүн хойш орших Атар уул (1759,0), түүнээс зүүн хойш Хөндлөнгийн голын дэнжээр уруудан 2136,6 тоот, түүнээс зүүн тийш Суухгийн шилэйн 2543,1 тоот, түүнээс зүүн урагш Хөндлөнгийн голыг гатлан Зэстийн уул (2950,7), 2872,2 тоот, түүнээс баруун тийш орших 2166,7 тоот, түүнээс урагш орших 2154,9 тоот, түүнээс баруун урагш орших Дэнхарваа уул (1998,8), түүнээс зүүн урагш орших 2558,4 тоот, түүнээс урагш орших 2541,6, 2431,0, 3144,0 3120,4, 2984,6, 3483,5, 3126,9, 3628,0 тоотууд, түүнээс баруун урагш орших 3351,1, 3604,5, 2805,2 тоотууд, түүнээс хойш орших 3458,1, 3828,1 тоотууд, түүнээс зүүн тийш орших 3673,2 тоот, түүнээс хойш орших 2745,0, 2819,5, 3511,4 тоотууд, түүнээс баруун хойш орших Ямалтын даваа (3147,0), 3233,3, 3195,2 тоот, түүнээс баруун тийш орших Ямалт уул (3354,2);

в) Атан-элсний хэсэг: 1048,7 тоотод орших улсын хилийн 173 дугаар багана, түүнээс зүүн тийш улсын хилээр Тэсийн гол хүрч, Тэсийн голын баруун эргээр өгсөн 1195,0 тоот, түүнээс баруун урагш орших 1370,5 тоот, түүнээс урагш 2,0 км-т орших 1 дүгээр шон, түүнээс баруун тийш элсний урд эхийг хаялан 1374,4, 1311,3, 1244,7, 1209,7, 1194,1 тоотууд, түүнээс хойш орших 1233,5, 1186,6, 1168,4 тоотууд, түү-

нээс зүүн хойш 1048,7 тоотод орших Улсын хилийн 173 дугаар багана;

г) Цагаан шувуутын хэсэг: Шар хамар (3245,9), түүнээс баруун хойш орших 2915,2, 3132,6 тоотууд, түүнээс баруун хойш орших Хуурай Сайгийн орой (3366,9), улсын хилээр 3393,1 тоот хүрч, түүнээс зүүн хойш орших 3136,9 тоот, түүнээс зүүн тийш орших 3123,7, 3024,9, 2642,1 тоотууд, түүнээс зүүн урагш орших Ээмэг уул (3095,8), Харгайт уул (3045,6), түүнээс баруун урагш орших 3277,0 тоот, түүнээс зүүн урагш орших 2913,0, 2631,7, 2562,0 тоотууд, түүнээс урагш орших 2053,3 тоот, түүнээс баруун хойш орших 2536,7, 2491,2, 2665,0, 2576,0, 2742,0, 3106,0 тоотууд, түүнээс баруун урагш орших 2478,0 тоот, түүнээс баруун хойш орших 2973,3 тоот, түүнээс баруун урагш орших 2955,0 тоот, түүнээс баруун хойш орших Шар хамар (3245,9).

2. Горхи-Тэрэлжийн байгалийн үндэсний цогцолборт газрын хилийн цэсийг дор дурдсанаар тогтооно:

Хан Хэнтайн дархан цэцэгтэй газрын хилийн 2474,9 тоот, түүнээс зүүн урагш орших 2327,0 тоот, түүнээс баруун хойш орших Захарын даваа (2087,0), 2089 тоот, түүнээс баруун тийш орших 2033,0, 2178,0 тоотууд, түүнээс баруун хойш орших Гэл уул (2550,8), түүнээс зүүн урагш орших Мэргэн хөтөл даваа (1796,0), 1963,0, 1929,7 тоот, Асгатын сарьдаг уул (2319,2), түүнээс баруун хойш орших 2090,2 тоот, түүнээс баруун тийш орших 1931,0, 1986,1 тоотууд, мөн дархан газрын хилээс салж 1986,1 тоотоос зүүн урагш орших Юудэгийн даваа (1985,0), түүнээс баруун урагш Өвөр Юудэгийг нуруулдан 2086,5 тоот, Эрдэнэцогт овоо (2083,0), Галтгайн даваа, 1810 тоот, Дэлгэрийн даваа (1896,0), түүнээс урагш орших Бугатын даваа (1931,0), Булан хаан (2259,0), 2235,0 тоот, түүнээс баруун урагш орших 2156,9 тоот, Сант уул, Замтын даваа (1887,1), Эрдэнэ уул (2071,5), түүнээс баруун хойш орших Эрдэнэ уулын даваа (1875,1), түүнээс баруун урагш орших Сэрүүн булгийн даваа (1799,0), Хөдлөн булгийн даваа (1748,0), 1794,0 тоот, Жимгэрийн даваа (1664,0), 1727,3 тоот, Морин даваа (1644,0), Хэнийн даваа, амралтын дээд талд Туул гол руу түрж орсон хадан хошуу, Туул голын урд эргээв уруудаж Горхийн доод гүүр хүрч, түүнээс хойш орших Өндөр уул (1983,7), 2011,0 тоот, Номт уул (2096,0), түүнээс зүүн хойш орших Дунхэн уул (2120,2), Оргих уул (2197,0), түүнээс баруун хойш орших 1962,6 тоот,

түүнээс хойш орших Шилжирэнгийн даваа (1842,0), түүнээс баруун хойш орших Бугатын даваа (1976,0),

Елтын даваа (2001,0), Хоёр даваа (2046,0), Давалтын даваа (1899,0), Бэрхдаваа (2034,0), Шапартын даваа (2068,0), 2082,0, 2076,0 тоотууд, түүнээс баруун хойш орших Улавихаргайн даваа (1948,0), Дарьхитын даваа (1947,0), 2045,3 тоот, түүнээс хойш орших Адгийн даваа (1854,0), түүнээс баруун хойш орших 1997,0 тоот, түүнээс зүүн хойш орших Хургын даваа (1812,0), 2145,0 тоот, Алагийн эх (2412,0), 2474,9 тоот.

3. Хустанд байгалийн нөөц газрын хилийн цэсийг дор дурдсанаар тогтооно:

Балет уул (1619,7), түүнээс зүүн хойш орших Хуштын ус, 1530,4 тоот, Ямаат уул (1621,0), Шийр уул (1536,0), түүнээс зүүн тийш орших Шувуун даваа (1546,0), түүнээс зүүн урагш орших Байцолгой овоо (1674,6), Агуйт уул (1694,0), Хөшиг уул (1599,7), түүнээс баруун урагш орших Хөшиг зүгээр (1341,0), 1402,0, 1386,0 тоотууд, Шувуун овоо (1465,7), 1401,0 тоот, Ац уул (1393,0), Баян-овоо (1420,0), 1546,1 тоот, Тавнат сумын түүнийн урд талын 1190,0 тоот, 1204,7 тоот, түүнээс баруун тийш орших Өнгөт уул (1544,1), 1652,6 тоот, түүнээс баруун хойш орших 1539,8, 1539,7 тоотууд, түүнээс зүүн хойш орших Халзан-уул (1665,6), Бааст уул (1619,7).

4. Угтамын байгалийн нөөц газрын хилийн цэсийг дор дурдсанаар тогтооно:

Хөх чүлүү (1099,2), түүнээс баруун хойш орших 965,8 тоот, түүнээс баруун тийш орших Баруун суужийн бүлгийн эх, түүнээс хойш орших 908,5 тоот, түүнээс баруун хойш орших 863,4 тоот, түүнээс хойш орших Хайрхан идгаан нуурын баруун эргээр дайран 855,2 тоот, түүнээс баруун хойш орших Улз голыг гатлан Өвөлжөөт уул (924,7), түүнээс зүүн тийш Өвгөдийн цагаан нуурын 772,6 тоотыг дайран 764,6 тоот, түүнээс зүүн урагш Улз голыг гатлан 840,8, 966,8 тоот, түүнээс зүүн урагш орших 923,3 тоот, түүнээс баруун урагш орших 882,5 тоот, түүнээс зүүн урагш орших 937,0 тоот, түүнээс баруун урагш орших 838,1 тоот, түүнээс баруун тийш орших 930,3 тоот, Хөх чүлүү (1099,2).

5. Шарга-Манханы байгалийн нөөц газрын хилийн цэсийг дор дурдсанаар тогтооно:

а) Шаргын хэсэг: Баян-улаан уул (2224,0), түүнээс зүүн хойш орших Татаал худаг, Тасархай уул (1795,4), түүнээс

зүүн урагш орших Давагийн худаг, түүнээс урагш орших Бага хайрхан уул (2296,9), түүнээс зүүн урагш орших 1505,0, 1345,0, 1193,2, 1131,2, 1088,0, 1090,0, тоотууд түүнээс зүүн тийш орших 1085,0, 1078,0 тоотууд, түүнээс зүүн урагш орших 1124,2, 1204,1, 1243,0 тоотууд, түүнээс зүүн хойш орших 1312,0, 1360,0, 1360,0 тоотууд, түүнээс зүүн урагш орших 1410,0, Бүүрцэгийн хар толгой (1762,5), 1811, тоот, түүнээс баруун урагш орших Зүүн Цахир уул (1942,0), Цахирын худаг, 1842,0 тоот, түүнээс баруун хойш орших 1671,0 тоот, Толь булаг, түүнээс баруун урагш орших Төгрөг (Өлзийн худаг), түүнээс баруун хойш орших 1592,0 тоот, түүнээс баруун хойш орших Бага хар уул (2083,0), түүнээс баруун хойш орших Цох булаг, Толь булаг, 1802,0, 1901,0 тоотууд, Хатны худаг, 1920,0 тоот, Хатуугийн худаг, 1948,0 тоот, Таршын худаг, түүнээс хойш орших Харганын худаг, түүнээс баруун хойш орших Баян-улаан уул (2224,0);

б) **Маяханы хэсэг:** Ундаагийн улаан уул (2168,0), түүнээс хойш Цэнхэрийн голыг гаталж 1799,0 тоот, түүнээс баруун хойш орших Хүрэм даваа (1749,0), түүнээс зүүн хойш орших Тамгатын их үзүүр уул (1802,0), түүнээс баруун хойш орших 1589,0 тоот, түүнээс зүүн хойш орших Өнгөт уул (1985,0), түүнээс баруун хойш орших Цагаан хад уул (1987,0), түүнээс баруун тийш орших 1825,8 тоот, түүнээс баруун хойш орших Ганц модны худаг, Хөх дэрсний худаг, түүнээс зүүн тийш орших 1807,0 тоот, түүнээс зүүн урагш орших 1561,1 тоот, түүнээс зүүн тийш Чингэсийн далай хүрч, үг далагчийн дагуу Төгрөгийн голыг гатлан урагш эргэж 1238,0-тоот, түүнээс баруун тийш орших 1526,0 тоот, түүнээс баруун урагш орших Бундлантын орой (1702,0), түүнээс зүүн урагш орших 1394,0, 1642,0 тоотууд, түүнээс урагш орших 1747,3 тоот, түүнээс баруун тийш орших 1647,0 тоот, түүнээс баруун хойш орших Будангийн Хар уул (1779,2), Ундаагийн улаан уул (2168,0).

6. **Ганга нуурын дурсгалт газрын хилийн нэсийг дор дурдсанаар тогтооно:**

Сүмтийн хар толгой, түүнээс баруун хойш орших Сүмтийн нуурын баруун урд эргийг дайран Салаа булгийн эхэнд байгаа 1 дүгээр*шон, түүнээс зүүн хойш орших Шармонх, түүнээс баруун тийш орших 2 дугаар шон, 1286,6, 1335,4 тоотууд, Гангын цагаан овоо (1530,2), түүнээс зүүн урагш орших Бад-

ргах уул (1423,7), түүнээс урагш орших 1395,5 тоот, түүнээс баруун хойш орших 1358,4 тоот, Их бургасны худаг (1328,0), түүнээс баруун урагш орших 1370,4 тоот, Сүмтийн хар толгой.

Засгийн газрын 1994 оны 9 дүгээр
тогтоомжийн 2 дугаар хавсралт

УВС НУУРЫН АЙ САВЫН ДАРХАН ЦААЗТАЙ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН ГОРИМ

Нэг. Нийтлэг үндэслэл

1. Увс нуурын ай савын дархан цаазтай газар (наашид «дархан цаазтай газар» гэнэ)-ын байгалийн бүх төрлийн бичлэг нь төрийн зохицуулалтад байна.

2. Дархан цаазтай газрын хамгаалалттай холбогдсон үйл ажиллагааг Увс нуурын ай савын дархан цаазтай газрын хамгаалалтын захиргаа (наашид «хамгаалалтын захиргаа» гэнэ) Монгол Улсын тусгай хамгаалалттай газрын дүрэм болон энэ горимын дагуу зохицуулна.

Хамгаалалтын захиргаа нь дүрмийнхээ хүрээнд үйл ажиллагаа явуулж, дархан цаазтай газрын хамгаалалтад өмчийн бүх төрөлд хамраарх аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдийг идэвхтэй оролцуулах үүрэг хүлээнэ.

Хоёр. Хамгаалалтын горим

3. Байгаль орчин яамнаас Монгол Улсын тусгай хамгаалалттай газрын дүрэмд элсэн арга хэмжээг дархан цаазтай газарт хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ тухайн нутаг дэвсгэрийн онцлогтой уялдуулан дор дурдсан үйл ажиллагааг явуулна:

а) хамгаалалтын захиргаанаас дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрийн хамгаалалтын бүс бүрт шинжилгээ судалгааны ажил явуулах журам, хөтөлбөрийг батлах, уг журам, хөтөлбөрийн хүрээнд шинжилгээ судалгааны ажил явуулах зохицууллыг тус улсын болон гадаадын байгууллага, олон улсын байгууллагад олгох, тэдний гүйцэтгэсэн ажлын үр дүнг тооцох, тайлан материалыг нь нэгтгэн дүгнэх;

б) дархан цаазтай газрын бүс тус бүрээс шинжилгээ судалгааны дээж, сорьц авах, энэ зориулалтаар ан амьтан барих, эгнэх, түүнчлэн ан амьтны сүргийн бүтцийг зохицуулах журмыг батлах;

в) дархан цаазтай газар дахь ан амьтныг тоолох аргачлал, хугацаа, хөтөлбөрийг батлах;

г) хөрс, ургамлыг нөхөн сэргээх журам, хөтөлбөрийг батлан гаргах, нөхөн сэргээх газрын хэмжээ, уг ажлыг гүйцэтгэх арга, технологийг тогтоож өгөх;

д) дархан цаазтай газарт явуулах байгалийн аилал жуулчлалын зам, чиглэлийг тогтоон өгч, аялал жуулчлалын журам, тарифыг холбогдох байгуулалатай хамтран баталж мөрдүүлэх;

е) дархан цаазтай газрын хамгаалалттай холбогдсон хийгээд шинжилгээ судалгааны зориулалттай барилга байгууламж барих, ажиглалт судалгааны нэг байгуулах ерөнхий төлөвлөгөөг баталж, хэрэгжилтэд хяналт тавих;

ж) дархан цаазтай газрын байгалийн баялгийг эдийн засгийн үнэлгээтэй болгож, уг нутаг дэвсгэрээс ашиглах байгалийн дагалт бавааг, эмийн болон хүнсний ургамлын жагсаалт, тэдгээрийг түүж бэлтгэх журмыг батлан мөрдүүлэх.

4. Улсын хил дархан цаазтай газрын хилтэй давхцаж буй нутаг дэвсгэрт байрлаж байгаа улсын хил хамгаалах байгууллагын үйл ажиллагаатай холбогдсон дараахь асуудлыг Байгаль орчны нам, Хилийн цэргийн удирдах газар, Увс аймгийн Засаг дарга хамтран шийдвэрлэнэ:

а) улсын хил хамгаалах байгууллагын байрла газрыг тогтоож түүнийг хөгжүүлэх, өргөтгөх ерөнхий төлөвлөгөөг батлах;

б) уг байгууллагын туслах аж ахуйн мал өвөлжих, хаваржих, зусах, бэлчээрлэх нутаг дэвсгэрийг тогтоох;

в) уг байгууллагын хэрэгцээнд зориулан төмс, хүнсний ногоо тарих, хадлан бэлтгэх газрыг тогтоож, ашиглах техник, технологийг тохиролцох;

г) дархан цаазтай газарт улсын хил хамгаалах байгууллагын тээврийн хэрэгсэл зорчих зам, зогсох газрыг тогтоох;

д) улсын хилийн инженер техникийн төхөөрөмжлөлт хийх зурвас газрыг тохиролцох;

е) улсын хил хамгаалах байгууллагаас дархан цаазтай газрын хамгаалалтын талаар гүйцэтгэх үүргийг тогтоох.

5. Байгаль орчны намтай зөршилсөний үндсэн дээр Хамгаалалтын захиргаа, орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллага хамтран дор дурдсан асуудлыг шийдвэрлэнэ:

а) дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрийн байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүйгээр хадлан дадах, тэндээс хадсан өвсөө тээвэрлэж авах, цаг агаарын жундрэл тохиолдсон үед хязгаарлалтын бүсэд мал түр оруулах асуудлыг зохицуулах;

б) дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрт амьдарч байгаа ард иргэдээр тухайн газар нутгийг хамгаалуулах талаар тохиролцож холбогдох журмыг батлан мөрдүүлэх;

в) дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэр дэх автомашинны замыг журамлах, тэдгээрийг засаж орчлох, шаардлагатай бусад арга хэмжээ авах, хяналт тавих, зөрчил гаргахас сэргийлэх талаар харилцан хүлээх үүргийг тодорхойлох.

6. Хамгаалалтын захиргаа дор дурдсан үйл ажиллагаа явуулна:

а) Байгаль орчны намнаас баталсан журам, хөтөлбөрийн дагуу шинжилгээ судалгааны ажил хийх, хөтөлбөрийн хүрээнд судалгааны ажил явуулах зөвшөөрөл авсан тус улсын болон гадаадын байгууллага, олон улсын байгууллагатай гэрээ байгуулж хамтран ажиллах;

б) шинжилгээ судалгааны ажил явуулах, түүнчлэн дархан цаазтай газрын хамгаалалттай холбогдсон ажиглалт, судалгааны нэг байгуулахдаа байгалийн төрх байдлаа нөлөөлөхгүй арга хэлбэрийг сонгосон байх;

в) дархан цаазтай газраас зохих журмын дагуу шинжилгээ судалгааны дээж, сорьц авах, энэ зориулалтаар ан амьтан агнах, барих;

г) дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрт зохих журам, хөтөлбөрийн дагуу хөрс, ургамлыг нөхөн сэргээх, ан амьтны сүргийн бүтцийг зохицуулах;

д) дархан цаазтай газрыг сурталчлах, уран зураг зурах, зохиол, бусад бүтээл туурвих, дүрс, дуу авианы бичлэг хийх, кино болон гэрэл зураг авах аж ахуйн нэгж, хүмүүст зохих журмын дагуу зөвшөөрөл олгох, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавьж, тэдэнд туслалцааг дэмжлэг үзүүлж байх;

е) дархан цаазтай газрын хамгаалалтын болон хязгаарлалтын бүсийн дотор ус задгайлах, булаг шанд тохижуулах, ан амьтад зориулан хадлан бэлтгэх, өвс тэжээл, хужир шүү

тавих, нөмөр хорго барих, биотехникийн бусад арга хэмжээ авах;

ж) дархан цаазтай газрын хамгаалалтын бүсэд уул овоо тахих, уламжлалт зан үйлийн бусад ёслол үйлдэх ажиллагааг зохицуулах;

з) дархан цаазтай газрын ажиглан, байгаль хамгаалагчид бие хамгаалах зориулалтаар ангийн буутай явах тухай асуудлыг зохицуулах.

7. Дархан цаазтай газарт шинжилгээ судалгааг явуулахдаа дор дурдсан журмыг баримтална:

а) онцгой болон хамгаалалтын бүсийн байгалийн төрх байдал, ус, хөрс, ургамал, амьтны аймгийн онцлог, тэдгээрийн хувьсал өөрчлөлтийн ажиглалт, судалгаа явуулахдаа байгаль орчинд аливаа сөрөг нөлөөгүй арга хэлбэрийг хэрэглэх;

б) хамгаалалтын бүсэд энэ зүйлийн «а»-д заасан ажиглалт, судалгаанаас гадна ургамал, амьтны аймгийн зүйлийг иж бүрнээр судлах, дээж сорьц авахдаа тухайн ургамал, амьтанд элдэв сөрөг нөлөөлөлгүй байхаар гүйцэтгэх;

в) хягаарлаалтын бүсэд энэ зүйлийн «а, б»-д зааснаас гадна хэлбэгдэс бусад нарийвчилсан шинжилгээ судалгааг экологид сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй байх арга хэлбэрээр явуулах.

Хэрэв шинжилгээ судалгааны ажлын явцад байгалийн төрх байдалд өөрчлөлт оруулж, хөрс, ургамлыг гэмтээсэн бол түүнийг нөхөн сэргээх арга хэмжээ аяч хамгаалалтын захиргаанд хүлээлгэн өгнө.

8. Дархан цаазтай газрын хамгаалалтын бүсэд хөрс, ургамал, байгалийн бусад баалгийг нөхөн сэргээхдээ дор дурдсан журам баримтална:

а) ургамлыг нөхөн сэргээхэд зөвхөн тухайн дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрт тархсан ургамлын үр, тарьж хэрэглэнэ;

б) ан амьтан, жигүүртэй шувуудын байршил, хөрсний бүтэц, үржил шим, ургамлын нөмрөгт нөлөөлөхгүй арга, технологийн тухайн газар нутгийн онцлогт тохируулан хөрс, ургамлыг нөхөн сэргээх.

9. Дархан цаазтай газрын хамгаалалтын бүсэд биотехникийн арга хэмжээ авах, ан амьтны судалгааг явуулахдаа дор дурдсан журам баримтална:

а) ан амьтныг судалгааны зориулалтаар авгах, тоолох, сүргийн бүтцийг зохицуулахад тэдгээрийн байршлыг адагдуулахгүй байх, байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэхээс сэргийлэх зохион байгуулалтын арга хэмжээ авсан байх;

б) сүргийн бүтцийг зохицуулах, ан амьтныг барих ажлыг тэдгээрийн үржэн төлөхөөс бусад хугацанд хийх;

в) ан амьтны байршлыг тогтворжуулах, өстөн үржүүлэхтэй холбогдсон арга хэмжээг байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй байх арга, хэлбэрээр хэрэгжүүлэх. *

10. Дархан цаазтай газрын хязгаарлалтын бүсэд байгалийн аялал жуулчлалыг зохион байгуулахдаа дор дурдсан журам баримтална:

а) аялчид жуулчидыг амрах, хөлөглөх цэгүүдэд байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй байх аргаар хөнгөн маягийн зөөврийн суун, ахуйн зориулалттай барилга барьж зохицуулах;

б) экологид сөрөг нөлөө үзүүлэх ашиглаа үйл ажиллагаа явуулахдаа сэргийлэх зохион байгуулалтын арга хэмжээ авсан байх.

11. Хамгаалалтын захиргаа, орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллага хамтран дор дурдсан асуудлыг шийдвэрлэнэ:

а) дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрийг хамгаалах, байгалийн баалтыг нэхэн сэргээх ажилд орон нутгийн байгууллагад иргэдийн хүчийг зохион байгуулсан татан оролцуулах;

б) уул, өвсөө талх, дан үйлийн бусад ёслол үйлдэхдээ газрын хөрс, ургамлын орчин, ан амьтны байршилд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүйгээр зохион байгуулах;

в) дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрт хээрийн түймэр гарах, бусад сөрөг нөлөөллөөс сэргийлэх талаар авах тус тусын арга хэмжээ, гүйцэтгэх үүргийг тогтоосон байх.

12. Дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрт энэхүү хамгаалалтын горимоор зохиоогдсон үйл ажиллагаа явуулахдаа дор дурдсан журам баримтална:

а) хадлан хадах, хадсан өвсөө татаж авахад тухайн газар нутгийн байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй байх арга, тохиологийг ашиглаж, ан амьтан, шувуу үргэж дайжснхалс сэргийлэх арга хэмжээг урьдчилан авсан байх;

б) автомашины замыг тэмдэгжүүлж шинээр зам гаргахыг хязгаарлах, замын орчинг бохирдлоос сэргийлэх арга хэмжээ авсан байх;

в) дархан цаазтай газрын нутагт нүүдлийн шувуу цугларч, өндөглөх үед орчны айл, малыг нүүдэгн холдуулж, үүр, өндгийг нь гэмтгэх, шувуудыг үргэхээс сэргийлэх арга хэмжээг тухай бүр авч байх.

13. Дархан цаазтай газарт дор дурдсан үйл ажиллагааг хориглоно:

а) дархан цаазтай газрын хамгаалалтын бүсэд тусгай зөвшөөрлөөр түр нутаглаж байгаа айл өрхийн болон хадлан хадгаж, хадсан өмсөө татаж авахаар яваа хүмүүс биедээ ангийн буу, бусад зэвсэг авч явах, урьдчилан тохирсон буюу заагдсанаас бусад хугацаанд нүүдэл хийх, дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрт зөвшөөрөлгүйгээр зорчих, сэлгүүцэх, ил задгай тал түлэх, үнс нурмаа ил задгай асгах болон ан амьтны байршил, байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй аливаа үйл ажиллагаа явуулах;

б) аялал жуулчлалын үед байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэх аливаа үйл ажиллагаа явуулах, тогтоосон зам чиглэл, амрах, отоглох цэгийг дур мэдэн өөрчлөх;

в) дархан газрын нутаг дэвсгэрт гадаадын аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэд орж хадлан хадгах, аж ахуйн бусад үйл ажиллагаа явуулах, тэдний малыг оруулах, бэлчээрлүүлэх;

г) хортон шавьж, мэрэгчид, түймрээс сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэхдээ байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэх, зохих зөвшөөрөлгүйгээр тухайн дархан цаазтай газарт урьд нь байгаагаасгүй ан амьтан нутагшуулах, шинээр ургамал тарих;

14. Дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрийн байгаль орчинд имар нэгэн шалтгаанаар хохирол учирсан тохиолдолд хамгаалалтын захиргаа уг хохирлыг эдийн засгийн үнэлгээ, тухайн баялгийг нөхөн сэргээхэд гарах зардлын нийлбэр дүнгээр тооцож гэм буруутай аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдээр нөхөн төлүүлнэ.

15. Дархан цаазтай газрын нутаг дэвсгэрт Тусгай хамгаалалттай газрын дүрэм, энэ горимыг зөрчсөн гэм буруутай этгээдэд хамгаалалтын захиргааны эрх бүхий ажилтнууд холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу захиргааны хариуцлага хүлээлгэх буюу тэднийг шүүхэд шилжүүлнэ.

ГОРХИ-ТЭРЭЛЖИЙН БАЙГАЛИЙН ҮНДЭСНИЙ ЦОГЦОЛБОРТ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН ГОРИМ

Нэг. Нийтлэг үндэслэл

1. Горхи-Тэрэлжийн байгалийн үндэсний цогцолборт газар (шаашид «цогцолборт газар» гэнэ)-ий нутаг дэвсгэр, түүний байгалийн бүх төрлийн байдал нь төрийн зохицуулалтад байна.

2. Цогцолборт газрын хамгаалалтын болон бусад үйл ажиллагааг улсын тусгай хамгаалалттай газрын дүрэм болон энэ горимын дагуу Хан Хэнтийн дархан цаазтай газрын хамгаалалтын захиргаа (шаашид «хамгаалалтын захиргаа» гэнэ) зохицуулна.

Хамгаалалтын захиргаа нь дүрмийнхээ дагуу үйл ажиллагаагаа явуулж, цогцолборт газрын хамгаалалтад өмчийн бүх төрөлд хамаарах аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдийг идэвхтэй оролцуулах үүрэг хүлээнэ.

Хоёр. Цогцолборт газрын хамгаалалтын горим

3. Байгаль орчны яамнаас улсын тусгай хамгаалалттай газрын дүрэмд заасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээгээр цогцолборт газарт дор дурдсан үйл ажиллагааг зохион байгуулан явуулна:

а) хамгаалалтын захиргаанаас цогцолборт газарт шинжилгээ судалгааны ажил явуулах журам, хөтөлбөрийг батлах, уг хөтөлбөрийн хүрээнд шинжилгээ судалгааны ажил явуулах зохиоёрлийг тус улсын болон гадаадын байгууллага, олон улсын байгууллагад олгох, тэдгээрийн гүйцэтгэсэн ажлын үр дүнг тооцох, тайлан материалыг нь нэгтгэх;

б) цогцолборт газрын бүс тус бүрээс шинжилгээ судалгааны дээж авах, мөн үйлчилгээний бүсээс загас барих, шинжилгээ судалгааны зориулалтаар ан амьтан барих, агнах, нутагшуулах болон ан амьтны сүргийн бүтцийг зохицуулах журмыг батлах;

в) эрдэм шинжилгээний холбогдох байгууллагын боловсруулсан цогцолборт газрын ан амьтныг тоолох аргачлал, хугацаа, хөтөлбөрийг батлах;

г) цогцолборт газарт аялал жуулчлал хийх журам, аялал жуулчлалын зам, чиглэл, тарифыг батлах;

д) үйлчилгээний бүсэд ойн арчлагаа, цэвэрлэгээ хийх, ойжуулах, хөрс, ургамлыг нөхөн сэргээх газар, түүний хэмжээг тогтоох;

е) цогцолборт газрын байгалийн баялгийг зохих журмын дагуу эдийн засгийн үнэлгээтэй болгож, ойн дагалт баялаг, ашигт ургамал, ан олзворын зүйлийг ашиглах журам, тэдгээрийг ашигласны төлбөрийн хэмжээ, жишгийг зохих журмын дагуу батлах;

ж) цогцолборт газрын нутаг дэвсгэрт байгаа халуун, хүйтэн рашааныг экологид сөрөг нөлөө үзүүлэхгүйгээр ашиглах журмыг эрүүл мэндийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагатай хамтран батлах;

з) цогцолборт газрын нутаг дэвсгэр дэх автомашины замын чиглэл, тээврийн хэрэгслийн зогсоол гаргах журмыг холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагатай хамтран баталж мөрдүүлэх;

н) цогцолборт газрын нутаг дэвсгэр дэх төв, суурин газрын ерөнхий төлөвлөгөө, шинээр барих аялал жуулчлалын бааз, амралт сувиллын байршил, ерөнхий схемийг хяналтын зохих байгууллагуудтай зөвшилцөн холбогдох байгууллагатай хамтран батлах;

к) аялал жуулчлалын болон үйлчилгээний бүсэд түймрээс хамгаалах журам тогтоон мөрдүүлэх.

4. Хамгаалалтын захиргаа дор дурдсан үйл ажиллагаа явуулна:

а) аялал жуулчлалын бүсэд жуулчлалын зам чиглэлийг гэмдэгжүүлэх, засч тохижуулах, амрах, өгөгдох, хоноглох цэгүүдэд шаардлагатай барилга байгууламж барих, эрүүл ахуй, нийгэм хангамжийн нөхцөлийг хангах;

б) Байгаль орчны намнаас өлгөсөн зөвшөөрлийг үндэслэн эрдэм шинжилгээний холбогдох байгууллагуудтай гэрээ байгуулж шинжилгээ судалгааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд хамтран ажиллаж, тэдний ажилд тусалцаа үзүүлэх;

в) шинжилгээ судалгааны ажил явуулах, түүнчлэн цогцолборт газрын хамгаалалтын зориулалттай ажиглалт, хяналтын цэг байгуулах ажлыг байгалийн төрх байдалд өрнөлөөлөхгүй арга хэлбэрээр зохион байгуулах;

г) шинжилгээ судалгааны зориулалтаар зохих зөвшөөрлийн дагуу цогцолборт газраас дээж, сорьц авах, ан амьтан барих, нутагшуулахад холбогдох байгууллага, аж ахуйн нэгжид тусалж, тэдэнтэй хамтран ажиллах;

д) хөрс, ой, ургамлыг нөхөн сэргээх, ойжуулах, ойн арчилгаа, цэвэрлэгээ хийх, түймрээс сэргийлэх, биотехникийн арга хэмжээ авах, ан амьтны тоо, сүргийн бүтэцийг зохицуулах ажлыг тогтоосон журмын дагуу хэрэгжүүлэх;

е) үйлчилгээний бүсийн ойн дагалт баялаг, ашигт ургамал, ан олзворын зүйлийн нөөц, тэдгээрийг ашиглах эрэмбэ дарааг жил тутам тогтоож, аж ахуйн нэгж, иргэдэд зохих журмын дагуу олгосон зөвшөөрлийг үндэслэн ашиглуулах явдлыг зохицуулах;

ж) үйлчилгээний бүсэд спорт, агнуур сонирхогчдын загас барих цэг, автомашины зам, зогсоол гаргах, гэр, майхан барих, отогдох газрын тогтоох талаар санал боловсруулж холбогдох байгууллагаар батлуулж мөрдүүлэх;

з) үйлчилгээний бүсэд биеийн тамирын болон олон нийтийн бусад арга хэмжээ явуулах журмыг батлан гаргаж, газрыг нь тогтоож өгөх, тэдгээрийг холбогдох байгууллагатай хамтран тохижуулах;

и) цогцолборт газрыг сурталчлахтай холбогдсон уран зураг зурах, зохиол, бусад бүтээл туурвих, дүрс, дуу ашианы бичлэг хийх, гэрэл зураг, кино зураг авах аж ахуйн нэгж, хүмүүст зохих журмын дагуу зөвшөөрөл олгох, тэдний үйл ажиллагаанд нь хяналт тавьж дэмжлэг туслалцаа үзүүлж байх;

к) аялал жуулчлалын болон үйлчилгээний бүсэд ус задгайллах, будаг шанд тохижуулах, ан амьтанд зориулан хадлан авах, өвс тэжээл бэлтгэх, хужир шүү тавих, нөмөр хорго барих зэргээр биотехникийн арга хэмжээ авах;

л) аялал жуулчлал, үйлчилгээний бүс дэх халуун, хүйтэн рашааныг зохих журмын дагуу ашиглуулах, холбогдох барилга байгууламжийг ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу байршуулах, барихад хяналт тавих;

м) аялал жуулчлал, үйлчилгээний бүс дэх халуун, хүйтэн рашааныг зохих журмын дагуу ашиглуулах, холбогдох барилга байгууламжийг ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу байршуулах, барихад хяналт тавих;

н) цогцолборт газрын үйлчилгээний бүсэд уламжлалт аж ахуй эрхлэх аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэд олгосон зөвшөөрлийн дагуу үйл ажиллагаа явуулж байгаа эсэхэд зохих журмын дагуу хяналт тавих;

н) үйлчилгээний бүсэд байнга оршин суудаг иргэд, малчдад өмч хамгаалах зорилгоор хотны нохой, улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн ангийн буу зээмших асуудлыг зохицуулах;

о) цогцолборт газрын нутаг дэвсгэрт оршиж байгаа төв, суурин газарт барих барилга, байгууламжийг батлагдсан ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу байрлуулах, барьж байгуулахад хяналт тавих.

5. Цогцолборт газрын нутаг дэвсгэрт орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллага, хамгаалалтын захиргаа хамтран дор дурдсан асуудлыг шийдвэрлэнэ:

а) нутгийн иргэд, малчдын уламжлалт аж ахуй эрхлэх газар нутгийг тогтоох;

б) малын хашаа, саравч барих, худаг гаргах асуудлыг зохицуулах;

в) өвс хадлан бэлтгэх, отор нүүдэл хийх газар нутгийг тогтоох;

г) ойжуулалт, ойн арчилгаа, цэвэрлэгээ хийх, хөрс ургамлыг нөхөн сэргээх, цогцолборт газрын хамгаалалтын горимыг мөрдүүдэхэд орон нутгийн байгууллага, иргэдийн хүчийг зохион байгуулан оролцуулах арга хэмжээ авах;

д) уул, олоо тахих, зан үйлийн бусад ёслолыг газрын хөрс, ой, ургамалд сөрөг нөлөө үзүүдэхгүйгээр явуулах асуудлыг зохицуулах;

е) цогцолборт газрын нутаг дэвсгэрт орших төв, суурин газрыг батлагдсан ерөнхий төлөвлөгөөнийх нь дагуу хөгжүүлэх, баривчлах, орчныг бохирдлоос хамгаалах асуудлыг тохиролцоо.

6. Цогцолборт газарт эрдэм шинжилгээний ажлыг явуулахдаа дор дурдсан чиглэлийг баримтална:

а) хамгаалалтын бүсийн ус, хөрс, ой, ургамал, амьтны аймгийн болон байгалийн төрх байдал, тэдгээрийн хувьсал өөрчлөлтийг экологид нь аливаа өөрчлөлт оруулах нөлөөлөлтгүй арга хэлбэрээр ажиглах, шинжлэн судлах;

б) аялал жуулчлалын бүсэд энэ зүйлийн «а»-д заасан шинжилгээ судалгааны ажлын зэрэгцээ хөрс, ус, газар зүйн тогтоц, ургамал, амьтны аймгийн зүйл, бүтцийг зохих журмын дагуу судалж, энэ зорилгалтаар уг бүсээс дээж, сорын авч лабораторид шинжилгээ хийх;

в) үйлчилгээний бүсэд энэ зүйлийн «а», «б»-д зааснаас гадна тухайн бүсийн төрх байдал, экологийн тэнцвэрт байдлыг өөрчлөхгүйгээр нарийвчилсан бусад судалгааг зохих журмын дагуу хийх;

г) цогцолборт газрын аялал жуулчлалын болон үйлчилгээний бүсэд инуудсан шинжилгээ судалгааны ажлын явцад хөрс, ургамлыг гэмтээсэн аж ахуйн нэгж, байгууллага түүнийг төрх байдлаар нь сэргээн засч тохижуулан хамгаалалтын захиргаанд хүлээлгэн өгнө.

7. Цогцолборт газрын нутаг дэвсгэрт ойн арчилгаа, цэвэрлэгээ хийхэд дор дурдсан журмыг баримтална:

а) ойн арчилгаа, цэвэрлэгээг мод, ургамал ургаж цэцэглэх, ан амьтан үржин төллөхөөс бусад хугацаанд хийх;

б) ан амьтны байршил, экологид сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй байх арга, технологи, техникийг арчилгаа, цэвэрлэгээний ажилд ашиглах.

8. Цогцолборт газрын хөрс, ургамлыг нөхөн сэргээх, ойжуулахад дор дурдсан журам баримтална:

а) тусгайлан тогтоосноос бусад газар ургамлыг нөхөн сэргээж, ойжуулахад тухайн нутаг дэвсгэрт ургадаг ургамал, модны үр, тарицыг хэрэглэнэ;

б) хөрс, ургамлыг нөхөн сэргээх, ойжуулахад ан амьтны байршил, экологид сөрөг нөлөөлөхгүй байх арга, технологи хэрэглэнэ;

в) тухайн газар нутгийн хөрс, ургамлыг нөхөн сэргээх, ойжуулах технологийн горимыг мэргэжлийн байгууллага тогтооно.

9. Түймрээс сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд дор дурдсан чиглэлийг баримтална:

а) түймрээс сэргийлэх арга хэмжээг баталсан журам, зураг төслийн дагуу ан амьтан үржин төллөхөөс бусад хугацаанд хийнэ;

б) түймрээс сэргийлэх арга хэмжээг ан амьтны байршил, экологид сөрөг нөлөөлөхгүй арга, технологиор хийнэ.

10. Цогцолборт газрын үйлчилгээний бүсээс ойн дагалт баялагийг ашиглахад дор дурдсан журмыг баримтална:

а) ойн дагалт баялаг, ашигт ургамлыг зохих төлбөртэйгээр байгаль орчинд сөрөг нөлөөгүй хэлбэрээр ашиглуулна;

б) ойн дагалт баялаг, ашигт ургамлыг үр жимс боловсорч гүйцсэн буюу зориуд тогтоосон хугацаанд нь түүж бэлтгэхийг зөвшөөрнө.

11. Цогцолборт газар ан амьтныг хамгаалах, үржүүлэх зориулалтаар биотехникийн арга хэмжээ авахад дор дурдсан журмыг мөрднө:

а) ан амьтны тоо, сүргийн бүтцийг зохицуулан хаазлах, тэдгээрийг шинжилгээ судалгааны зорнуулалтаар агнах, барихад байршилг алдагдуулах, экологид сөрөг нөлөө үзүүлэхээс сэргийлэн зохион байгуулалтын арга хэмжээ авсан байх;

б) ан амьтныг хамгаалах, үржүүлэх зэргээр биотехникийн арга хэмжээ авахдаа уламжлалт арга, ердийн хөсөг гэх мэт байгаль орчинд сөрөг нөлөөлөлгүй техник, технологийг ашиглах;

в) ан амьтан үржиж төлгөх үед тэдгээрийн тоо, хүйст зохицуулалт хийх, барихыг хориглоно.

12. Цогцолборт газарт автомашины зам барих, засварлах, тээврийн хэрэгслийн зогсоол гаргахад дор дурдсан чиглэл баримталил:

а) зам, зогсоолыг зөвхөн экологийн магадлан шинжилгээ хийсэн, батлагдсан зург төслийн дагуу барьж засварлаж болно;

б) авто зам барих, засварлахад хэрэглэгдэх шороо, хайргыг зөвхөн тогтоосон цэгээс авах бөгөөд уг цэгийг ашиглаж дууссаны дараа ашиглагч нь дарж тэгшлэн хамгаалалтын захиргаанд хүлээлтэн өгнө;

в) зам барих, засварлахад ашиглах техник, технологийг гүйцэтгэгч байгууллага, хамгаалалтын захиргаа урьдчилан тохиролцоно;

г) зам барих, засварлах ажлын явцад үндэсний цогцолборт газрын зөвшөөрөгдсөнөөс бусад нутаг дэвсгэрт зорчих, урьдчилан тохиролцоогүй газраас шороо, чулуу авах, бусад хэлбэрээр байгалийн төрх байдлыг өөрчлөхийг хориглоно.

13. Автомашины зогсоол гаргах, гэр, майхан барих, биеийн тамир, олон нийтийн арга хэмжээ явуулах газруудын орчныг бохирдуулах, экологид сөрөг нөлөө бүхий ашиглас уйт ажиллагаа явуулахыг хориглоно.

14. Цогцолборт газрын нутаг дэвсгэрт аялал жуулчлал хийхэд дор дурдсан шаардлагыг биелүүлнэ:

а) байгалийн аялал жуулчлалыг тогтоосон зам чиглэлийн дагуу зохион байгуулах, зөвхөн зөвшөөрөгдсөн газарт машинлаар явж, бусад хэсэгт ердийн хөсгөөр явах, явган аялал хийх;

б) личин жуулчдын амрах, хоноглох цэгүүдэд барилга байгууламж барихдаа экологид сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй, ашиглалтын явцад орчныг нь бохирдуулахгүй байх нөхцөлийг хангах;

в) аялал хийх, жуулчлал зохион байгуулахдаа экологид сөрөг нөлөө үзүүлэх аливаа үйл ажиллагааг явуулах, аяллын тогтоосон зам, амрах цэгийг дур мэдэн өөрчлөхийг хориглоно.

15. Аялал, жуулчлалын болон үйлчилгээний бүсэд уул овоо тахих, уламжлалт зан үйлийн бусад ёслол үйлдэхдээ ил задгай чал тугай түймэр алдах, ан амьтны байрлалыг алдагдуулах, экологид сөрөг нөлөөлөхгүй байхтай холбогдсон бүх талын арга хэмжээ авсан байвал зохино.

16. Цогцолборт газрын нутаг дэвсгэр дэх халуун, хүйтэн рашааныг эмчилгээ, сувилгааны зориулалтаар шингэлэхтэй холбогддуулан эрүү мэндийн байгууллага хамгаалалтын захиргаатай дор дурдсан асуудлыг тохиролцоно:

а) рашааныг эмчилгээ, сувилгааны зориулалтаар экологид сөрөг нөлөө үзүүлэхгүйгээр шингэлэх арга ажиллагаа;

б) эмчилгээ, сувилгааны зориулалттай барилга байгууламжийг ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу байршуулах, барих;

в) рашаачид, сувилуулагчдын явах зам, чиглэлийг тогтоож тэмдэгжүүлэх;

г) рашааны нөөц, эх ундаргыг төрх байдлаар нь хамгаалах, түүнийг зохистой шингэлэх арга хэмжээ;

д) рашаан сувиллын байгууллагын харууцан хамгаалах нутаг дэвсгэрт мөрдөх журам.

17. Экологид сөрөг нөлөө бүхий аргаар энэ нутаг дэвсгэрт хортон шавьжтай тэмцэх ажил явуулах, батлагдсан зураг төсөл, ерөнхий төлөвлөгөөг зөрчин төл, сууринг өргөтгөх, шинээр барих, гол горхийг төл суурингийн хот, хаяглаал, бохир усгаар бохирдуулах, голын голдирлыг өөрчлөх, хаалт, хашлага барилгыг тус тус хориглоно.

18. Цогцолборт газрын нутаг дэвсгэрт Тусгай хамгаалалттай газрын дүрэм, энэ гориньг зорчсон гэм буруутай этгээдэд хамгаалалтын захиргааны эрх бүх ажилтнууд холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу захиргааны харууцлага хүлээлгэх буюу тэднийг шүүхэд шилжүүлнэ.

ДАРХЛАЛЫН ОЛДМОЛ ХОМСДОЛ ӨВЧНӨӨС СЭРГИЙЛЭХ ТУХАЙ МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛИЙН ТУХАЙ

Дархлалын Олдмол Хомсдол (ДОХ) өвчин 1980-аад оноос цар тахаа хэлбэрээр тархаж дэлхий дахины бараг бүх улс орныг хамарсан аюул болж хувирлаа.

Энэ өвчин бүртгэгдэж эхэлсэн 10 гаруйхан жилийн дотор дэлхийн 180 гаруй оронд тархаж 14 сая хүнд халдварлаад байна. Эдгээр халдвар авсан хүмүүсийн дотроос 1993 оны 6 дугаар сарын 1-ний байдлаар 2,5 сая хүн өвчилж, өвчилсөн бүх хүмүүсийн 50 % нь хоёр жилийн дотор нас барсан байна.

Өвчин эхний үедээ хомосеке бэлгийн гэж зуршилтай хүмүүс, хар тамхи хэрэглэдэг хүмүүст голчлон тархаж байснаа сүүлийн үед бэлгийн замаар болон донорын цус юүлэх эмчилгээний үед, мөн халдвартай эхээс хүүхдэд тархах замаар ердийн хүн амын дотор ч хурдацтай тархаж эхэллээ.

Халдварын голомт Хойт Америк, Африк, Баруун Европын цутагт төвлөрч байснаа сүүлийн жилүүдэд Латин Америк, Ази, Номхон Далайн орнууд, Зүүн Өмнөд Азийн орнуудад тэсрэлтийн байдалтай тархаж эхлэв. Жишээ нь: Тайланд улсад халдвар авсан хүний тоо 1990 онд 50 мянга байснаа 1993 оны дундуур 450 мянга болон өсөж гуравхан жилийн дотор 10 дахин нэмэгдсэн байна.

Энэ өвчин архаг халдварт өвчин бөгөөд эмчлэх тууштай арга, урьдчилан сэргийлэх вакцины байхгүй учраас бүх зүйл үхлээр төгсдөг. Өвчин бэлгийн идэвхтэй амьдралтай идэр насны эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдэд голлон халдварладаг учраас улс орны хүн ам, хөдөлмөрийн нөөц, үйлдвэрлэх хүчний хөгжилд ноцтой хохирол учруулж байна.

Халдвар авсан залуу эцэг эхчүүд нас барсны улмаас өвчирсөн хүүхдийн асуудал олон орны өмнө түгшүүр төрүүлж байна. Африкийн Сахараас өмнөх орнуудад зарим тосгон, суурин газруудад идэр насны залуучууд бараг бүхэлдээ энэ өвчинөөр үрэгдэж зөвхөн өнгөд хөгшид, хүүхэд үлдээд байна.

Энэ аюулт өвчин хүн төрөлхтөний өмнө тулгарсан нийтлэг гамшиг болоод байгаа учраас Дэлхийн Хамтын Нийгэмлэг, Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага, дэлхийн бүх улс орны Засгийн газар, ард түмэн түүнтэй хамтран тэмцэхээс өөр аргагүй юм.

ДОХ өвчин бэлгийн замаар, бохир зүү гарнуур, халдвартай цус, цусны бүтээгдэхүүн юүлэх замаар, халдвартай эхээс хүүхдэд дамжих үндсэн 3 замаар халдварладаг боловч дэлхий дахинд халдвар тархсан нийт тохиолдлын 75 % гаруй нь бэлгийн замаар тархсан байна. Ялангуяа хөгжиж буй орнуудад халдварын тархалтын 90 % гаруй нь бэлгийн замаар халдварлаж байна.

Манай улсад 1987 оноос эхэлж лаборатори байгуулах, оношилгооны шинэ арга эзэмших, хүн амын дунд сурталчилгаа явуулах, эмнэлгийн ажилчдыг сургаж дадлагажуулах, халдварын тархалтыг судлах ажлыг хэрэгжүүлж эхэлсэн билээ. Уг халдварт илүү өртөх боломжтой 90 мянган хүнд түүвэр шинжилгээ хийж ДОХ-ын вирусийн халдвар авсан нэг хүн илрүүлээд байна.

Нэг талаас XV—XX зууны Монгол орны түүхэн туршлагаас авч үзэхэд бэлгийн замын халдварт өвчин өргөж хүрээтэй тархаж олон хүнийг хамран өвчлүүлж байсан. Нөгөө талаас, гадаад харилцаа, хүн амын хөдөлгөөн үлэмж өргөсч, ДОХ-ын халдварын голомттой улс орон руу манай улсын иргэдээс зорчих явдал ихсэж, бас завсрын шинжилтийн үетэй давхцан нийгмийн сөрөг үзэгдэл, гэмт хэрэг, нийгмийн эмх замбараагүй байдал нэмэгдэж байгаа өнөөгийн нөхцөлд хүн амын эрүүл мэнд, улс орны үндэсний аюулгүй байдлыг хангах, үйлдвэрлэх хүчний хөгжил, эдийн засагт учирч болох сүйрлийн хор хохирлоос урьдчилан сэргийлэхийн тулд энэхүү аюулт халдварт өвчинтэй тэмцэх ажлыг эрчимжүүлэх шаардлагатай байна.

Хүн амыг ДОХ өвчнөөс сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх талаар төрийн, эрүүл мэндийн болон холбогдох бүсэд байгууллага, эмч, эмнэлгийн ажилтан, иргэд, халдвар авсан, өвчлсөн хүмүүсийн харилцааг зохицуулах асуудал чухал ач холбогдолтой юм. Энэ нарийн төвөгтэй зорилтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор дэлхийн 100 гаруй улсад энэ бүрийн хууль зүйн баримт бичиг боловсруулан ашиглаж байна. Дэлхийн 9 улс бие даасан ДОХ-ын хуультай байна. Үүний дотор манай хойд хөрш Оросын Холбооны Улс, өмнөд хөрш Хятад улс ДОХ-ын хуультай байна.

Энэ өвчний бодит аюул, улс орны өнөөгийн онцлог байдал, олон улсын туршлагыг үндэслэн Улсын Их Хурлаас ДОХ өвчнөөс сэргийлэх тухай Монгол Улсын хуулийг батлаж гаргалаа. Уг хуулийг хэрэгжүүлэх, сурталчлах ажил хойшлуулуугүй зорилт болон тулгарч байна.

Энэ хууль 15 зүйлтэй. Хуулийн зорилт нь ДОХ өвчнөөс сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх талаар төрийн байгууллага, эрүүл мэндийн болон холбогдох бусад байгууллага, эмч, эмнэлгийн ажилтан, иргэд уг өвчний халдвар авсан ба өвчилсөн хүний эрх, үүргийг тодорхойлж, тэдгээрийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

3 дугаар зүйлд ДОХ өвчнөөс сэргийлэх, тэмцэх талаар Засгийн газрын эрх үүргийг тодорхойллоо. Засгийн газар нь ДОХ өвчнөөс сэргийлэх, тэмцэх талаар төрийн бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авах, хууль тогтоомжийн биелэлтийг зохион байгуулж хяналт тавих, халдвар авсан, өвчилсөн хүмүүс эрхэлж болохгүй ажил үйлчилгээг тогтоох, Засгийн газрын дэргэд салбар хоорондын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах үндэсний хороог байгуулан ажиллуулах үүрэгтэй болж байна.

Энэ хууль батлагдахаас өмнө манай Засгийн газар 1992 онд 18 дугаар тогтоол гаргаж ДОХ өвчинтэй тэмцэх Монгол Улсын Үндэсний хороог байгуулаад ажиллаж байгаа билээ.

Хуулийн 4 дүгээр зүйлд эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын эрх үүргийг зааж өглөө. Эрүүл мэндийн яам нь энэ зүйлийн нэгд заасан үүртээ биелүүлэхийн тулд мэргэжлийн төв байгууллагын судалгааг үндэслэн ДОХ өвчнөөс сэргийлэх, түүнтэй тэмцэхтэй холбогдсон асуудлуудыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй боловсруулан хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах юм.

Энэ зүйлийн хоёрт заасны дагуу ДОХ-ын өвчлөлттэй холбогдсон албан ёсны мэдээллийг Эрүүл мэндийн яам хариуцах болов. Учир нь ДОХ өвчний талаар цуу яриа, худал мэдээ тараах, ДОХ өвчний аюулыг дутуу үнэлэх, эсвэл дэвээгэж ойлган сүрдүүлэх аль аль нь нийгмийн харилцаанд хохирол учруулах тул хөдөлмөрчдөд үнэн зөв мэдээлэл хүргэх асуудал чухал ач холбогдолтой юм. Нийгмийн мэдээллийн хэрэгсэл хуулийн энэ заалтыг харгалзах үүрэгтэй болж байна.

Энэ зүйлийн гуравт заасан үүргийн дагуу Эрүүл мэндийн яамны сайдын тушаал гарна. Уг тушаалд ДОХ өвчинд өртөмтгий болон халдвар тараах боломж бүхий хүн амын бүлгийг тогтоох (ижил хүйсийн хүнтэй хурьцал үйлдэх бэлгийн гаж зуршилтай хүмүүс, биеэ үнэлж амьдрагсад, өнгөний өвчтэй хүмүүс, тэдний хавьтлууд, халдваргүйн баталгаагүй цус, цусны бэлдмэл сэлбүүлсэн хүмүүс, мансууруулах бодис тарьж хэрэглэгсэд, халдвартай эхээс төрсөн хүүхдүүд гэх

мэгт), энэ бүлэгт хамаарагдах хүмүүс ДОХ өвчний халдвар илрүүлэх үзлэг шинжилгээ хийлгэж байх хугацааг тодорхойлно. Харин харьяалах нутаг дэвсгэртээ байгаа энэ бүлэгт хамаарах хүмүүсийг ДОХ-ын халдвар илрүүлэх үзлэг шинжилгээнд оруулах ажлыг Засаг дарга зохион байгуулах үүрэгтэй юм.

Энэ зүйлийн дөрөв, тавдугаар хэсгийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай заавар журмыг Эрүүл мэндийн сайдын тушаалаар батлан хэрэгжүүлнэ.

15 дугаар зүйлд эрүүл мэндийн байгууллагын эрх үүргийг заасан. Эрүүл мэндийн байгууллага нь зохих журмын дагуу иргэний хувийн болон гэр бүлийн нууцыг хадгалж хүн амын дунд ДОХ-ын халдвар илрүүлэх, мэтгэлдэх, уг өвчнөөр өвчилсөнт хүмүүсийг эмчлэх, халдвар судлалын хяналт тавих, албан тлааварчлага өгөх, эмнэлгийн багаж хэрэгслээр, болонцмын дотгоод халдвар хэлбэрээр ДОХ-ын халдвар тархахгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлэх, ДОХ-ын шинжилгээний баталгаагүй цус, цусан бүтээгдэхүүн, донорын эд эрхтэнг эмчлэн сэргийлэх зорилгатаар хэрэглэхгүй байх үүрэгтэй.

16 дугаар зүйлд бүх шатны Засаг дарга хүн амыг ДОХ өвчнөөс сэргийлэх талаар хариуцах эрх, үүргийг зааж тодорхой болгоо.

Засаг дарга нутаг дэвсгэртээ ДОХ өвчнөөс сэргийлэх тухайг хууль тогтоомжийн биелэлтийг зохион байгуулах, хяналт тавих үүрэгтэй. Энэ үүргээ биелүүлэхийн тулд Засаг даргын дэргэд ДОХ өвчинтэй тэмцэх салбар комисс байгуулах, Үндэсний хөрөөнөөс баталсан Үндэсний хөтөлбөрийг нутаг дэвсгэртээ хэрэгжүүлэх ажлыг дэс дараатай зохион байгуулах, Звсгийн газрын 1993 оны 03 тоот албан даалгаврын дагуу аймгаг, нийслэлийн халдварт өвчин судлалын төвийн дэргэд байгуулсан ДОХ-ын салбарын үүрэг ажил, мэргэжлийн төв байгууллагаас боловеруулсан ДОХ өвчинтэй тэмцэх ажлын үлгээрчилсэн журмыг үндэслэн иж бүрэн төлөвлөгөө гаргаж хэрэгжүүлэх нь зүйтэй юм.

Засаг дарга нь энэ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 3-т заасанчлн Эрүүл мэндийн яамнаас баталсан хүн амын бүлгийн дагуу нутаг дэвсгэртээ байгаа ДОХ өвчний халдварт өртөмтгий (болон халдвар тараах боломжтой хүмүүсийг зохих хугацаанд нь ДОХ-ын халдвар илрүүлэх үзлэг шинжилгээнд оруулах ажлыг зохион байгуулна.

7 дугаар зүйлд заасны дагуу бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нь өөрийн нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд хүн амыг ДОХ-ын салбар комиссын төлөөлөгөөт ажлыг хэрэгжүүлэхэд иргэд, олон нийт, аж ахуйн байгууллагыг оролцуулах, шаардлагатай эдийн засаг, нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэнэ. Ийм үүргийг хуулиар хүлээлгэж байна.

Хуулийн 8 дугаар зүйлийн дагуу бүх төрлийн хэвлэл, мэдээлэл, шашины болон олон нийтийн байгууллага, аж ахуйн нэгжүүд ДОХ-ын эсрэг сургалт, сурталчилгаа ажилд оролцож хүн амыг үнэн зөв мэдээллээр хангах үүрэгтэй.

9 дүгээр зүйлд заасны дагуу Монгол Улсын иргэд ДОХ-ын халдвар илрүүлэх, магадлах, үзлэг шинжилгээ хийлгэх тухай Засаг дарга, эрүүл мэндийн байгууллагын албан ёсны шаардлагыг биелүүлэх, ДОХ-ын халдварт өртөмтгий болон халдвар тархах боломж бүхий бүлэгт хамаарагдах хүмүүс тогтоосон хугацаанд үзлэг шинжилгээнд орох, ДОХ өвчний талаар үнэн зөв мэдээлэл олж авах, ДОХ өвчний халдвараас урьдчилан сэргийлэх аргад суралцах, ДОХ өвчнөөс сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх талаар зохион байгуулж буй арга хэмжээнд оролцох, халдвар авсан өвчилсөн хүмүүсийн хууль ёсны эрх ашиг сонирхлыг зөрчихгүй байх үүрэгтэй болно.

10 дугаар зүйлд эмч, эмнэлгийн ажилтны үүргийг хуульчлан заалла. Эмч, эмнэлгийн ажилтан хүн ДОХ өвчин, түүний халдварыг илрүүлж онош тавьж баталсан тухайгаа зохих журмын дагуу мэдээлэх, өвчтөний нууцыг хадгалах, халдвар авсан, өвчилсөн хүн биеэ хэрхэн авч явах, уг өвчний халдварыг бусдад дамжуулахгүй байх талаар түүнд болон түүний хууль ёсны агаар хамгаалагчид Эрүүл мэндийн яамнаас баталсан албан зааварчлагын дагуу заавар зөвлөлгөө өгөх ёстой. Эмч, эмнэлгийн ажилтан хүн ДОХ өвчний халдвар авсан ба өвчилсөн хүнд эмнэлгийн тусламж үзүүлэхээс татгалзахгүй байх үүрэгтэй.

ДОХ-ын халдвар авсан буюу өвчилсөн хүн 11 дүгээр зүйлд заасны дагуу халдвар авсан нөхцөл шалтгааны талаар эрүүл мэндийн байгууллагад үнэн зөв мэдээлэл өгөх, үзлэг шинжилгээ хийлгэх, эрүүл мэндийн байгууллага, эмч, эмнэлгийн ажилтнаас өгсөн зааварчлалыг чанд сахин биелүүлэх үүрэгтэй. ДОХ-ын халдвар авсан, өвчилсөн хүн донор байж болохгүй.

12 дугаар зүйлд ДОХ өвчнөөс сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх албадлагын арга хэмжээг заасан. Заримыг дурдвал:

— ДОХ-ын халдвар илрүүлэх үзлэг шинжилгээнд орвол зохих хүн заасан хугацаанд үзлэг шинжилгээнд орохоос санаатайгаар зайлсхийвэл Засаг даргын захирамжаар албадан ирүүлнэ.

— ДОХ өвчний халдвар авсан ба өвчилсөн хүн өөртөө хяналт тавих чадваргүй болсон тохиолдолд албадан эмчилнэ.

— ДОХ өвчний халдвар авсан ба өвчилсөн хүн жирэмсэн болсон тохиолдолд эмнэлгийн заалтаар жирэмсэлэлтийг таслан зогсооно.

— ДОХ өвчний халдваргүйн баталгааргүй цус, цусны бүтээгдэхүүн, эд эрхтэнтэй улсын хилээр орууулах, худалдахыг хориглоно.

Тус улсын нутаг дэвсгэрт оршин суугаа (болон дамжин өнгөрөгч гадаадын иргэд, харьяалалгүй хүмүүс энэ хуулийн 9 дүгээр зүйлд заасан иргэний үүрэг, 11 дүгээр зүйлийн 7-д заасан ДОХ-ын халдвар авсан буюу өвчилсөн тухайгаа хилийн хяналтын байгууллагад мэдэгдэх үүргийг дагаж биелүүлэх ёстой. Гадаадын иргэд Монгол Улсын эрүүл мэндийн байгууллагын хууль ёсны шаардлагыг биелүүлэхээс зайлсхийвэл тус улсаас албадан гаргана.

13 дугаар зүйлд ДОХ өвчний халдвар авсан гэсэн үндэслэлээр хүний салшгүй эрх болон бусад эрхийг хязгаарлахгүй байх, иргэд сайн дураараа үзлэг шинжилгээнд орох, байгууллага, албан тушаалтан халдвар авсанг өвчилсөн хүний талаар хувийн нууцыг задруулахгүй байх зэрэг хүний эрхийг хамгаалах асуудлыг хуульчлан бататгасан (болно).

14 дүгээр зүйлд хууль тогтоомж зөрчсөн гэж буруутай этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол оногдуулах захиргааны хариуцлагыг заасан байна. Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр бол 1993 оны 6 дугаар сарын 7-ны өдөр батлагдсан Эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай 106 дугаар зүйлийн 1, 2, 3, 146 дугаар зүйлд заасан ял шийтгэл онооно.

«Дархлааны олдмол хомсдол өвчнөөс сэргийлэх тухай» Монгол Улсын хуулийг хэрэгжүүлэх талаар аймаг, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг дарга, түүний тамгын газрууд дор дурдсан ажлыг хийж хэрэгжүүлэх нь зүйтэй байна. Үүнд:

А. Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаас хийх ажлын үндсэн чиглэл, өөрийн нутаг дэвсгэрийн хяналт

1. «Дархлалын олдмол хомсдол өвчнөөс сэргийлэх тухай» Монгол Улсын хуулийг хэрэгжүүлэх талаар бүх шатны Засаг дарга, эрүүл мэндийн байгууллага, хэвлэл мэдээлэл, Засгийн газрын бус байгууллага, иргэд хүлээсэн үүргээ биелүүлэхэд нь туслах, тэдний хүчийг нэгтгэн зохион байгуулах, идэвхтэй оролцуулах, шаардлагатай үед асуудлыг аяч үлэж иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар хэлэлцэх, хөрөнгийн эх үүсвэрийг батлаж өгөх, хяналт тавих;

2. ДОХ өвчнөөс сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх талаар сургаал, сурталчилгааг зохион байгуулах, энэ ажилд хамт олон, иргэд болон аж ахуйн нэгж, байгууллагын эрх баригчдыг татан оролцуулах;

3. Хуулинд өөрт нь онцгойлон заасан үүргээ гүйцэтгэх, энэ үйл ажиллагаандаа эрүүл мэндийн мэргэжлийн болон холбогдох бусад байгууллага, хүмүүсийн санал зөвлөлгөөнийг авах, судлан үзэх;

4. ДОХ өвчинтэй тэмцэх, сэргийлэх талаар эдийн засаг, нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэхдээ:

— Улсын төснөөс хөрөнгө гаргах;

— хамт олны санаачилгыг дэмжих, өөрөө санаачилга гаргах замаар (хандив оруулах, хөрөнгийн эх үүсвэр бий болгох)

Б. Бүх шатны Засаг даргаас хийх ажлын үндсэн чиглэл:

1. Эмч, эмнэлэгийн ажилтнууд ДОХ өвчнөөс сэргийлэх тухай хуульд заасан үүргээ биелүүлэх боломжийг хангаж өгөх, тухайлбал,

а) эмч нар ДОХ өвчин, түүний халдварыг илрүүлсэн, оношилсон тухайгаа харьяалах Эрүүл мэндийн байгууллагад (эхлээд) Засаг даргадаа яаралтай мэдээлэх боломж нөхцөлийг хангах арга хэмжээ авах;

2. Халдварыг бусдад тараахгүй байх, түүнээс сэргийлэх талаар сургаал, сурталчилгаа явуулах, энэ ажилд эрүүл мэндийн мэргэжлийн байгууллага, хүн ам, олон нийтийг татан оролцуулах,

3. ДОХ-ын халдвар илрүүлэх үзэлг шинжилгээнд орохоор тогтоогдсон бүлгийн хүмүүс (хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан) үзэлг шинжилгээнд зохих хугацаанд орохоос санаатайгаар зайлсхийсэн тухай эрүүл мэндийн байгууллагаас албан ёсоор мэдэгдсэний дагуу түүнийг албадан ирүүлэх арга хэмжээ авах,

хүн өөртөө хяналт тавих чадваргүйгээс энэ хуульд заасан үүргээ биелүүлж чадахгүй болсон тохиолдолд түүнийг эмнэлгийн байгууллагаас албадан тусгаарлаж эмчлэхэд нь туслаацаа үзүүлэх.

5. Энэ хуулийн биелэлтэд хяналт тавих, хуулинд Засаг даргад хамааруулан заасан үүргийг биелүүлэх, хууль зөрчсөн тохиолдолд Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх бол холбогдох байгууллагад тавих, хүлээлгэхээргүй бол захиргааны хариуцлагын хуульд заасны дагуу хүлээлгэх, захиргааны хариуцлага хүлээлгэхдээ Захиргааны хариуцлагын хуулийг баримтлах.

6. Өөрийн хэргээ хариуцах нутаг дэвсгэрт ДОХ өвчинтэй тэмцэх, сэргийлэх боллого, хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх арга хэмжээ зохион байгуулах.

7. ДОХ өвчний халдварт өртөмтгий болон халдвар тархах боломж бүхий бүлгийн хүмүүсийг үзлэг шинжилгээнд оруулах ажлыг зохион байгуулахдаа хамт олон, мэргэжлийн байгууллага, хүн амын доторхи идэвхтэй хэсэг, тодорхой хүн, олон нийтийн байгууллагыг оролцуулахад чиглэсэн арга хэмжээ авах.

8. ДОХ өвчинтэй тэмцэхэд Эрүүл мэндийн холбогдох мэргэжлийн байгууллагын материаллаг баясыг бэхжүүлэх арга хэмжээ авах, хөрөнгө санхүүгийн туслаацаа үзүүлэх зэрэг болно.

Дархлалын олдмол хомсдол өвчинөөс сэргийлэх тухай Монгол Улсын энэхүү хуулийг бүх шатанд сайтар сурталчилж, хэрэгжүүлэх талаар тодорхой ажил зохион байгуулахыг та бүхэнд зөвлөж байна.

Улсын Их Хурлын гишүүн Д. МӨНХӨӨ

ТАМХИНЫ ХОР ХӨНӨӨЛТЭЙ ТЭМЦЭХ ТУХЛАЙ МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛИЙН ТАЛААР

Тамхи хүний эрүүл мэндэд ямар их хор хохирол учруулж байгааг өндөр хөгжилтэй орнуудад хийгдсэн судалгаа, шинжилгээний ажил ылтгэн харуулж байна. Өнөөдөр манай гариг дээр тамхины хор хөнөөлөөс болж жилд дунджаар 3 сая хүн нас барж байна. Тамхи татдаг хүмүүс уушигны хорт хавдар, зүрхний шигдээс, ходоодны шархлаа өвчнөөр хамгийн их нэртэгдэж байгааг тогтоожээ. Тамхи бол зөвхөн татдаг хүмүүст төдийгүй, тамхи татдаггүй хүмүүст хүртэл нөхөж баршгүй хор хохирол учруулж байна. Ийм учраас өнөөдөр дэлхийн 90 гаруй орон Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль гаргаад мөрдөж байна.

Ардчилал хөгжиж, хүний эрх ашгийг эрхэмлэн дээдэлж байгаа орнуудад ийм хууль чухал ач холбогдолтойд тооцогдож байгаа юм. Манай оронд ч энэ нийтийг хамарсан аюултай тэмцэхээс өөр аргагүйд хүрч байна. Ганцхан жишээ дурдахад нийслэлийн ерөнхий бооловсролын сургуулийн сурагчдын дунд 1991 онд хийсэн судалгаанаас үзэхэд эрэгтэй сурагчдын 31,4 хувь, эмэгтэй сурагчдын 0,96 хувь нь тамхи татаж байсан бол 1993 оны 4 дүгээр сарын судалгаагаар эрэгтэй сурагчдын 53,1 хувь, эмэгтэй сурагчдын 24,6 хувь нь тамхи татаж байна. Энэ бүхнийг иш үндэс болгож Монгол Улсын Их Хурал Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хууль гаргав.

Монгол Улсын энэ хууль 1994 оны 3 дугаар сарын 1-нээс эхлэн мөрдөгдөж эхэлнэ. Юуны өмнө хуулийн зорилгыг олон түмэнд зөв тайлбарлаж ойлгуулах явдал чухал. Энэ хуулиар тамхи татахыг, гадаадаас тамхи оруулж ирэхийг, үйлдвэрлэхийг, худаадаалахыг огтхон ч хориглоосгүй. Хамгийн гол нь дэг журамтай болгох, тамхи татдаггүй хүний эрүүл мэндийг тамхиар хордуулж хохироохгүй байхыг эрхэмлэж байгаа юм.

Ийм учраас нэгдүгээрт, хаа хамаагүй газар тамхи татаж болохгүй. Зөвхөн зөвшөөрсөн газар д тамхи татаж болно. "Энд тамхи татаж болно" гэсэн бичиг юмуу эсвэл тэнгис тэмдэг хийж хаалга, хананд хадаж болох юм. Хэрэв тийм зөвшөөрсөн бичиг, тэмдэг байхгүй газар тамхи татаж болохгүй. Үүнийг зөрчсөн хүмүүсийг торгоно. Галын аюултай газартаа тухайн байгууллага тамхи татахыг хориглосон тэмдэг, анхиааруулга тавьж болно.

Хөёрдугаарт, хүүхдэд тамхи татах бололцоо олгохгүй байх үүргийг эцэг эх хүлээж байгаа юм. Үүнийг иаж хэрэгжүүлэх нь гэвэл гэр ороцдоо, дуртай өрөөндөө тамхи татах явдлаа эцэг хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн өөрчлөх, зөвхөн гал тогооны өрөө юмуу, татган дээрээ татах, гэрт суудаг бол гадаа гарч татах зэргээр тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хуулийг биелүүлэхийн тулд эцэг, эх маань үнэхээр анхаарч байна гэдгээ харуулах хэрэгтэй болж байна. Түүнчлэн тамхины ил залгаа орхихгүй байх нь хүүхдийг тамхины хор хөнөөлөөс аврахад багагүй нөлөө үзүүлэн гэдгийг санах нь чухал.

Гуравдугаарт, тамхийг ширхэгчлэн зарах явдлыг хуулиар хориглосон. Манайх ингэж тамхийг ширхэгчлэн зардаг улс орон байдаггүй юм байна. Энэ бол тухайн орны хүн ардынх нь соёлыг илтгэх нэг үзүүлэлт болдог юм байна. Иймд бид дэлхийн хөгжлөөс бага гэж чамлалгүй хэрэгтэй өчүүхэн жижиг зүйлийг ч гэсэн авч монголын хөрсөнд амьдуулах нь чухал юм. Нөгөө талаар тамхийг ширхэгчлэн худалдах нь хүүхэд багачуудыг төдийгүй том хүнийг ч тамхинд оруулахад нөлөөлж байгааг судалгаа харуулж байна. Тамхийг ширхэгээр зарахыг хориглосон энэ заалтыг ширхэгээр зардаг тамхитай (кубын эрхийн хуруу ингэж бүдүүн) хольж хутгаж буруу сурталчилгаа явуулж болохгүй.

Дөрөвдүгээрт, тамхинд байгаа хорт бодисын хэмжээг заагаагүй анхааруулга, санамж байхгүй, тамхийг гадаадаас оруулж ирэхийг хориглосон. Энэ заалт 1995 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс хэрэгжиж эхэлнэ. Дээр дурдсан анхааруулга, санамжгүй тамхи Монголд хичнээн байгааг одоогоор тогтоох аргагүй байна. Ийм тамхийг гол төлөв хувь хүмүүс, хувийн нүүс, компани гадаадаас оруулж байгаа бөгөөд 1994 онд үүнийгээ борлуулж дууссан байх ёстой. Хэрвээ эс чадвал 1995 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс хойш үлдсэн хэсэг нь хураагдаж устгагдахавс гэдгээ үлэмж хэмжээний торгууль хүлээх болно.

Ер нь дэдхий дахинд өнөөдөр анхааруулга, санамж байхгүй, хорин хэмжээг заагаагүй тамхи үйлдвэрлэхийг бүрэн хориглоод байна. Судалгавнаас үзэхэд манай улсад гадаад орноос жилд 140 сая төгрөгийн тамхи орж ирж байгаа бөгөөд анхааруулга, санамжгүй тамхи ихээхэн хувийг эзэлж байна.

Тавдугаарт, тамхинаас болж өөрийнх нь эрүүл мэндэд хохирол учирч байна гэж үзвэл манай иргэд (тамхи тэгдэг, татдаггүйгээс эс хамдаран) томдлоо шүүхэд гаргаж болно. Өөрөөр хэлбэл хор ихтэй тамхинаас, эсвэл тамхины утганаас

болж өвдлөө гэж үзсэн тохиолдолд тэр нь батлагдаж нотлогдвол буруутай хүмүүс холбогдох зардлыг гаргах ёстой. Ер нь өндөр хөгжилтэй дэлхийн орнуудад тамхины хор хөнөөлтэй бүх нийтээрээ тэмцэж байна. Жишээ нь: Америк, Англи, Франц, Япон, Сингапурт тамхи татдаггүй хүмүүсийг эхний ээлжинд ажилд авах, цалин, амралтыг нь нэмэх, тамхи татдаг хүмүүсээс татвар авах зэрэг олон төрлийн үр нөлөө бүхий арга хэмжээ авдаг байна. Иймэрхүү ажил зохиож болохыг манай улсын энэ хуулиар зөвшөөрч байгаа бөгөөд байгууллагууд дотоод дүрэм журмаараа зохицуулж болно гэж заасан.

Зургадугаарт, тамхийг хэвлэл мэдээллээр, мөн бусад хэлбэрээр сурталчлахыг хориглосон. Энэ заалтыг зөрчвөл торгууль хүлээнэ. Мөн бусдыг, хүүхдийг тамхи татаж сургавал бас торгууль хүлээх болно.

Долдугаарт, Тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх тухай хуулийн хэрэгжилтэд нийт иргэд хяналт тавих эрхтэй. Харин хуулийн заалтыг зөрчсөн тохиолдолд харууцлага хүлээлгэх эрх үүргийг цагдаагийн ажилтан, эрүү ахуй халдвар судлалын хяналтын улсын байцаагч нар гүйцэтгэнэ.

Хэрвээ хуулийн аль нэг заалт амьдралд нийцэхгүй байгаа нь нотлогдвол иргэд өөрийн санал хүсэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүдийн нэр дээр ирүүлж болно. Түүнийг холбогдох байнгын хороодоор авч хэлэлцээд хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах зэвхийг шийдвэрлэнэ. Улсын Их Хурал байнгын ажиллагаатай парламент учраас ийм боломжтой юм.

Улсын Их Хурлын гишүүн Ц. ТӨРМАНДАХ

СЭТГҮҮЛИЙН ЗӨВЛӨЛ:

Ерөнхий зөвлөгч Н. Ринчиндорж
Нарийн бичгийн дарга Сан, Жаргалсайхан
Ганууд Т. Балсансүрэн
Ч. Бануу

Техник редактор Т. Сарантуяа
Уншиж хянасан Сан, Жаргалсайхан
Б. Янжинпалам

Үйлдвэрт илгээжүүлсэн 1994 оны 2-р сарын 23-нд.
Өрөлдөд 1994 оны 2-р сарын 26-нд. Хэвлэгдэх
1994 оны 3-р сарын 22-нд. Хэвлэлийн хуудас 5,75.
Хэвлэсэн тоо 3760 ширхэг.

Засгийн газрын хэвлэл үйлдвэр